

დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი

რაჟდენ არსენიძე

**დემოკრატიული
რესპუბლიკა**

მეორე გამოცემა

დimitრი გეგენავას რედაქტორობით

ქართული სამართლის კლასიკა

თბილისი

2014

UDC(უაკ)342.24

ა-832

რაჟდენ არსენიძის „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ პირველად 1917 წელს გამოიცა. იგი საინფორმაციო, აღწერილობითი ხასიათის ნაშრომად მოიაზრება, თუმცა ავტორისეული ანალიზი თითოეულ თავში მკაფიოდაა ჩამოყალიბებული. წიგნში გადმოცემულია ქართველი სოციალ-დემოკრატების პროგრამული შეხედულებები სახელმწიფო მოწყობისა და მართვა-გამგეობის საკითხებთან დაკავშირებით. სამ-წუნაროდ, საქართველოს ანექსიის შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლებამ აკრძალა „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ ბევრ სხვა, საკონსტიტუციოსამართლებრივი თემატიკის ნაშრომთან ერთად.

წიგნის მეორე გამოცემა თანაბრად საინტერესო იქნება საკონსტიტუციო სამართლით, სამართლის ისტორიით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის თემატიკითა და პოლიტიკური მეცნიერებებით დაინტერესებულ პირთა ფართო წრისათვის.

სამეცნიერო რედაქტორი: დიმიტრი გეგენავა

რარიტეტული გამოცემების ჯგუფი: ანა თოხაძე
ნინო მანგოშვილი
თინათინ ჯაჭვიაძე

ყდის დიზაინი: დიმიტრი გეგენავა

საგამომცემლო უზრუნველყოფა: დავით ბატონიშვილის სამართლის
ინსტიტუტის გამომცემლობა

© დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, 2014

© დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2014

ISBN 978-9941-0-6727-3

შინაარსი

მეორე გამოცემის წინათქმა.....	4
I შესავალი	6
III დემოკრატიული რესპუბლიკა და საარჩევნო სისტემა.....	11
IV ერთპალატიანი რესპუბლიკა.....	13
V რესპუბლიკა უპრეზიდენტო.....	16
VI პარლამენტი • რეფერენდუმი • ინიციატივა	19
VII ადგილობრივი პარლამენტები	22
VIII აღმასრულებელი ძალა, მეფე და პრეზიდენტი. უპასუხისმგებლო სამინისტრო	24
IX პარლამენტარიზმი.....	26
XI არჩეული სამინისტრო და დემოკრატია.....	28
XII ადგილობრივი თვითმმართველობა.....	29
XIII სასამართლო	32
XIV დემოკრატიული რესპუბლიკა და სოციალიზმი.....	35

მეორე გამოცემის წინათქმა

რაჟდენ არსენიძის „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ მეოცე საუკუნის პირველი მეოთხედის ქართული სამართლებრივი ლიტერატურის გამორჩეული ნაშრომია. იგი მრავალმხრივ საინტერესო გამოცემაა, როგორც სამართლებრივი, ისე პოლიტიკური და ისტორიული თვალსაზრისით.

ნაშრომი პირველად 1917 წელს გამოიცა და ფაქტობრივად, მასში აისახა სოციალ-დემოკრატთა შეხედულებები საკონსტიტუციო სამართალსა და სახელმწიფო მოწყობასთან დაკავშირებით, რაც მომავალში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირობებში პრაქტიკულადაც განხორციელდა. ნაკლებად შეიძლება ვიმსჯელოთ ნაშრომის ობიექტურობაზე, რადგანაც მასში სოციალიზმის აშკარა პრიმატი იგრძნობა. მიუხედავად ამისა, საკმაოდ ვრცელადაა წარმოდგენილი ინფორმაცია შედარებითსამართლებრივ პერსპექტივაში.

ავტორი არ მალავს თავის უარყოფით შეხედულებებს მმართველობის ამერიკული მოდელისადმი, არ მოსწონს და არადემოკრატიულად მიიჩნევს ორპალატიან პარლამენტს, ცდილობს თავისებურად შეაფასოს სახელმწიფო მმართველობის სხვადასხვა მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი და საკითხი, წარმოადგინოს მისეული ხედვა. არსენიძე ცალსახად ევროპულ, კერძოდ, შვეიცარიულ მმართველობას ანიჭებს უპირატესობას, როგორც უშუალო დემოკრატიის გამოვლინების საუკეთესო ნიმუშს.

რაჟდენ არსენიძის შეხედულებები იმ მხრივაც არის საინტერესო, რომ იგი საკონსტიტუციო კომისიის წევრი გახლდათ და ერთი პერიოდი თავმჯდომარეობდა კიდევ მას. შემდეგში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იუსტიციის მინისტრის თანამდებობასაც იკავებდა. მოსაზრებები საკონსტიტუციოსამართლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით მან და მისმა თანამოაზრეებმა საქართველოს პირველ კონსტიტუციაშიც ასახეს. ამდენად, ნაშრომი საშუალებას იძლევა, ჯეროვნად და სრულად შეფასდეს შეხედულებათა ევოლუცია 1917-1921 წლებში.

არსენიძე იძულებული გახდა ემიგრაციაში წასულიყო და რა თქმა უნდა, მისი, როგორც ანტისაბჭოთა მოაზროვნის, პოლიტიკოსის ნაშრომები აიკრძალა. „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ წლების განმავლობაში მივიწყებული იყო და შემდგომში მისი მასშტაბური გამოცემა არ მომხდარა. მეორე გამოცემის მომზადება 96 წლის შემდეგ დავით ბატონიშვილის სა-

მართლის ინსტიტუტის გამომცემლობის რარიტეტული გამოცემების ჯგუფმა ითავა, რისთვისაც მადლობას ვუხდი ანა თოხაძეს, ნინო მანგოშვილსა და თინათინ ჯაჭვაძეს.

„დემოკრატიული რესპუბლიკა“ საკმაოდ ღარიბია ლექსიკური თვალსაზრისით, მასში ჭარბადაა რუსული კალკი თუ ბარბარიზმები. შეიძლება ითქვას, ის იმ პერიოდის ქართული ენის გათვალისწინებითაც კი არასახარბიელო დონეზეა შესრულებული. რედაქტირებისას მაქსიმალურად ვეცადეთ, შეგვენარჩუნებინა ორიგინალური ტექსტი და რამდენიმე მცირემნიშვნელოვანი ცვლილების გარდა, მასში სხვა კორექტივი არ შეგვიტანია.

დარწმუნებული ვარ, ტექსტის სიძველისა და თანამედროვე სალიტერატურო ენასთან შეუსაბამობის მიუხედავად, ნაშრომი მკითხველისთვის საინტერესო იქნება და წარმოდგენას შეუქმნის მეოცე საუკუნის ათიანი წლების სოციალ-დემოკრატიულ სულისკვეთებასა და სახელმწიფოებრივ გემოვნებაზე.

დიმიტრი გეგენავა

დავით ბატონიშვილის სამართლის
ინსტიტუტის დირექტორი,
ასისტენტ-პროფესორი

2014 წლის ივნისი, თბილისი

დემოკრატიული რესპუბლიკა

I შესავალი

მოახლოვებულია არჩევნები დამფუძნებელ კრების, რომელმაც ახალი წესწყობილება უნდა დაამკვიდროს თავისუფალ რუსეთში.

დღეს ასეთ წყობილებით თითქმის ყველა პროგრესიული პარტიები ასახელებენ დემოკრატიულ რესპუბლიკას. მარა ეჭვი არაა თვითეული პარტია, თვითეული კლასი ამ სიტყვებში განსაკუთრებულ შინაარსს გულისხმობს. ამიტომ ზედმეტი არ იქნება გამოვარკვითო, თუ როგორ ვუყუარებთ ჩვენ, სოციალ-დემოკრატები ამ საგანს.

დემოკრატიული რესპუბლიკა ორი სიტყვისაგან შესდგება: „დემოკრატიული“ და „რესპუბლიკა“. დემოკრატიული წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან **დემოსი** – ხალხი და ნიშნავს სახალხოს. რესპუბლიკა კი ლათინური სიტყვაა და ორ ნაწილს შეიცავს, **რეს** – საქმეები და **პუბლიკა** – საზოგადოება, ე.ი. საზოგადო საქმეები. აქედან ეს სახელწოდება ეძლევა სახელმწიფო საქმის საზოგადოების მიერ წარმოებას.

რატომ არ ვკმაყოფილდებით ჩვენ მარტო რესპუბლიკის მოთხოვნით და ვთხოვლობთ დემოკრატიულ რესპუბლიკას? რატომ ორივე სიტყვას ვხმარობთ და არა ერთს?

აი, რატომ. რესპუბლიკა საზოგადო საქმეების საზოგადოებისაგან წარმოებას ნიშნავს, მარა საზოგადოება მრავალნაირია, ჭრელია. არიან შიგ მდიდარიც და ღარიბიც, თავადიც და გლეხიც, კაპიტალისტიც და მუშაც, არიან გაბატონებულნი და დამორჩილებულნი. რომელმა უნდა აწარმოოს და მართოს საზოგადო საქმეები? რომელი უნდა იყოს ბატონ-პატრონი მთელი სახელმწიფოსი? ჩვენ ვამბობთ, რომ ასეთი უნდა იყოს მთელი ხალხი, დემოსი, და ამიტომ ჩვენ გვინდა **რესპუბლიკა დემოკრატიული**, ე.ი. ისეთი, სადაც ხალხი, დემოსი, იქნება საზოგადოებრივ საქმის მართველი და გამგე, კანონმდებელი და ამსრულებელი.

სიტყვა „რესპუბლიკა“ ამნაირათ აღნიშნავს ფორმას სახელმწიფოსას, სიტყვა „დემოკრატიული“ კი ეხება შინაარსს. განვიხილოთ ესენი ცალცალკე:

როგორ წყობილებას ეწოდება რესპუბლიკანური?

II მონარქია და რესპუბლიკა

დღემდის მთელი სახელმწიფოს სვე-ბედის გადამწყვეტი ერთი კაცი იყო – მეფე, იმპერატორი. ის სცემდა კანონებს, იძლეოდა ბრძანებას, ნიშნავდა მინისტრებს, მოხელეებს, მოსამართლეებს, და ამათი საშუალებით განაგებდა მთელ ქვეყანას.

ყოველი საქმე „მისი იმპერატორებითი უმაღლესობის უქაზით“ წყდებოდა. არც სიტყვის შემბრუნებელი, არც გამსწორებელი მას არავინ ყავდა. რაც თავში მოუვიდოდა, იმას ბრძანებდა და მის დამქაშებს უნდა აესრულებიათ. მას გარს ეხვია მასავით უპასუხისმგებლო პირისფარეშები და ნაზირ-ვეზირები, რომელთაგან თვითეული ცდილობდა მეფის გული მოეგო და თავისთვის რაიმე სასარგებლო დაეცინცლა: უმაღლესი მოხელეობის შოვნა, მამულის და ქონების ბოძების ქაღალდი მიეღო და სხვ. ერთი სიტყვით, იყო მეფე და მისი თანამხლებლები. თუ მმართველი უგუნური და უაზრო იყო ეს ხალხს აწებოდა ტვირთათ. ამ უკანასკნელს უნდა ეზლო მათი წახდენილი საქმე. თუ ჭკუა და გონიერება გააჩნდა, ეს ხალხს ზურგიდან ორკეცი ტყავის აძრობას უქადდა, რადგან რაც მეტი გონიერება ჰქონდა მეფეს და მის დამქაშთ, მით მეტ უნარს და მოხერხებას იჩენდნენ ხალხის გატყავებაში.

ამრიგათ, ჭკვიანი მეფეც დიდი უბედურება იყო ხალხისთვის და უჭკუოც.

აი, მაგალითები. ეკატერინე დიდი ჭკვიანი დედაკაცი იყო, მარა მთელ რუსეთს ბატონყმობის უღელი დაადვა, და სადაც ეს ყოვლად უსამართლო წესი არ არსებობდა, იქაც ძალათ შემოადებინა. ალექსანდრე I არ იყო ჭკუას მოკლებული, მარა საქართველოს დაპყრობა, მასთან დადებულ ხელშეკრულობის დარღვევა და ბატონყმობაში რუსული წესების, ერთ ბატონზე მიჯაჭვის შემოღება იმასაც არ უთაკილია.

ალექსანდრე II-ეს სწორეთ ჭკვიანობით და მიხვედრილობით მოუვიდა გლეხთა „განთავისუფლება“, მარა ეს იმისთანა „განთავისუფლება“ გამოდგა, რომ მაშინ გატყავებული გლეხის ზურგი დღემდე არ მოშუშებულა. იმ დროიდან უმიწაწყლოთ დარჩენილი გლეხ-კაცობას დღევანდლამდე სული ხდება სხვის ყანებში მუშაობით, და შინ ცოლ-შვილი უტირის უპურობით.

ამდენი ბრძოლა, სისხლის ღვრა და რევოლუციის მოხდენა შეიქნა საჭირო, რომ ამ უსამართლობის გამოსწორება შესაძლებელი გამხდარიყო, გლეხისთვის წართმეული მიწის დაბრუნება დღიურ წესრიგში დამდგარიყო.

როგორც მეფეა, ისეთია მისი ხელქვეითები, – ამის მტკიცება, დარწმუნებული ვარ, საჭირო არ იქნება. მკითხველს უჩემოთაც ექნება ნახული გემო ჩვენი ძველი მოხელეების, გუბერნატორიდან დაწყებული – უკანასკნელ „სტრაჟნიკით“ და „გოროდოვით“ გათავებული.

ამნაირათ აქ ხალხს ხმა არ აქვს, მას არაფერს ეკითხებიან. მის ნება-სურვილს ანგარიშს არ უწევენ. აქ მთელი სახელმწიფო ერთი კაცია – იმპერატორია.

ასეთ წყობილებას ეწეოდა მეფის თვითმპყრობელობა.

რევოლუციამ დღეს ასეთი წყობილება დაამხო, ტახტი გააუქმა და ნუ-თუ მის მაგიერ ახალი მეფე უნდა წამოვასკუპოთ?

ასეთი სულელი ვინ იქნება, იტყვის მკითხველი, განა სისხლი იმისთვის დავღვარეთ, რომ ხელახლა ბატონი დავისვათ კისერზე?

მარა საქმე არც ისე მარტივია, როგორც მკითხველს გონია. მეფე რუსეთში ჯერ კიდევ ბევრს უნდა ისევ ტახტზე წამოასკუპოს.

რევოლუციის მეორე დღეს ლიბერალების ლიდერმა მილიუკოვმა განაცხადა, ნიკოლოზის ნაცვლათ ტახტზე გვინდა მისი შვილი დავსვათ და რეგენტათ, ე.ი. აპეკუნათ, მეფის ძმა მიხეილი დავუყენოთო. რომ რევოლუციონურ ხალხს სიმაგრე არ გამოეჩინა – ეს პლანი დღეს განხორციელებული იქნება, მიხეილ რომანოვი მეფეთ გვეყოლება „ნებითა ძმისა თვისისა“. მარა პეტროგრადის მუშათა და სალდათთა საბჭომ გადაჭრით მოითხოვა მეფის ტახტის დამფუძნებელ კრებამდე გაუქმება და იგი დღემდე ცალიერია. მიხეილ რომანოვი, როგორც მისი პირველი კანდიდატი, დამფუძნებელ კრების განაჩენს უცდის, რომ ისევ ტახტზე დაემკვიდროს.

ჩვენი მიზანია ეს განაჩენი მის სასარგებლოთ არ იქნეს და ტახტი სამუდამოთ ცალიერი დარჩეს. ხალხს მეფე არ ესაჭიროება. დღეს უმეფოთაც, როგორც ვხედავთ, ჩინებულათ ვცხვორობთ, ბევრათ უკეთესათ, ვინემ მეფის დროს. ახლა სულს არავინ გვაძრობს და მათრახებს არ გვილაწუნებს. მოხელეებსაც ჩვენ ვირჩევთ და მეფის დასტური აღარ გვესაჭიროება.

მაშ, ვის უნდა მეფე?

იმას, ვისაც არ სურს ხალხს სრული თავისუფლება ჰქონდეს გვეტყვიან, მეფე უნდა იყოს, მარა შეზღუდული, ხალხის ნების ამსრულებელიო.

არის ასეთი ქვეყნები, სადაც რევოლუციამ სრული გამარჯვება ვერ მოიპოვა, სადაც ამიტომ მეფის ჩამოგდება ვერ მოხერხდა და იგი მხოლოდ შეიზღუდა უფლებებში ხალხის წარმომადგენლებისაგან.

ასეთ წყობილებას ეწოდება მონარქიული კონსტიტუცია.

აქ ხალხის სვე-ბედს განაგებენ მეფე ერთმხრით და ხალხის არჩეული დეპუტატები მეორე მხრით. ამით შორის არის განაწილებული უფლება კანონის გამოცემის და ასრულების. ზოგან მეფეს მეტი უფლება აქვს, ზოგან ხალხის არჩეულ დეპუტატებს, ანუ პარლამენტს.

ჩვენც გვქონდა სახელმწიფო ღუმა. მარა იქ გაგზავნილ ჩვენს დეპუტატებს უფლება ქონდათ მხოლოდ ლაპარაკის, იგიც ყველაფერზე კი არა, – და მათ დადგენილებას კი თუ სახელმწიფო საბჭო არ მოიწონებდა და მეფე არ დაამტკიცებდა, ისე ძალაში შესვლა არ შეეძლო.

ამ რიგათ ფაქტიურათ სახელმწიფო ღუმა ლაპარაკობდა, მეფე კი მოქმედებდა. ყველა მოხელეებსა და მოსამართლეებს ის ნიშნავდა. მინისტრები მის ხელში იყო. ერთი სიტყვით მეფის თვითმპყრობელობა თითქმის სრულიად შეუზღუდველი იყო.

ევროპაში არის ისეთი ქვეყნებიც, სადაც პარლამენტს მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვინემ ჩვენში ქონდა სახელმწიფო ღუმას.

ამ ქვეყნებში კანონის გამოსაცემათ საჭიროა ერთი მხრით პარლამენტის თანხმობა, მეორე მხრით მეფის, უკეთუ მათ შორის შეთანხმება არ ხდება, კანონი უარყოფილათ ითვლება. თუ პარლამენტი ჯიუტობას იწყებს – მეფეს უფლება აქვს იგი გარეკოს და ხელახალი არჩევნები დანიშნოს. არჩევნების დროს კი შეეცდება, რასაკვირველია, ხალხს ძალა დაატანოს და თავის სასურველი დეპუტატები აარჩევინოს...

ამიტომ აქ ამ ორ ძალთა შორის უთანასწორო ბრძოლა წარმოებს, რის გამო ხალხის სასარგებლო კანონის გამოცემა შეფერხებულია.

მეფის თვითნებობა აქ მხოლოდ შეზღუდულია და არა გაუქმებული. ამიტომ ასეთ წყობილებას *შეზღუდული მონარქია* ეწოდება. ამ წყობილებაში არც მეფეს აქვს სრული ბატონობა, არც ხალხს, მარა ამით მხოლოდ გაბატონებული კლასები სარგებლობენ. მეფე მაღალი წრის კაცია და მათ ინტერესებს ემსახურება. მუშათა კლასი და საზოგადოთ მშრომელი მასა, საზოგადოების ღარიბი ნაწილი კი დაჩაგრული და აბუჩად აგდებულია.

მდგომარეობას აუარესებს ისიც, რომ ამსრულებელი ძალა ერთიანათ მეფის ხელშია. მოხელეები, მინისტრები და სხვა მის განკარგულებაში იმყოფებიან. მართალია, ზოგან პარლამენტს უფლება აქვს მინისტრებს უნდობლობა გამოუცხადოს და გადააყენოს, რაიცა საშუალებას აძლევს მათზე მეფის გავლენა შეასუსტოს და თავისი გააძლიეროს, მარა ზოგან ხალხის წარმომადგენლები ამ უფლებასაც მოკლებული არიან. ასეთი მდგომარეობა იყო რუსეთში რევოლუციამდე. ასეთი წესებია გაბატონებული გერმანიასა და ავსტრო-უნგრეთშიაც, თუმცა იქაურ პარლამენტებს საერთოთ გაცილებით მეტი უფლებები აქვს, ვინემ სახელმწიფო ღუმას ჰქონდა ჩვენში.

ამიტომ ამ სახელმწიფოებს ნახევრათ თვითმპყრობელური სახელმწიფოები ეწოდება. და იქაურ მეფეებს – ნახევრათ-თვითმპყრობელი.

მხოლოდ ინგლისს ჰყავს ისეთი მეფე, რომელსაც თითქმის არავითარი უფლება არა აქვს სახელმწიფო საქმეებში ჩარევის. მისი მოვალეობაა მხოლოდ ხელის მოწერა და ჯამაგირის მიღება.

მარა ინგლისის ხალხს 7 საუკუნე დასჭირდა მეფეებთან საბრძოლველათ, რომ მათი უფლებები და ბატონობის სურვილი ასეთ არარაობამდე დაეყვანა.

ჩვენ არ გვსურს, რომ ერთი კაცის ნება-სურვილს იმდენი ან მეტი მნიშვნელობა ქონდეს, რამოდენიც ათას-ათას და მილიონ ხალხს აქვს.

ჩვენ არც ის გვინდა, რომ 7 საუკუნე ვიბრძოლოთ და შემდეგ მუქთა მჭამელი გავიჩინოთ.

ჩვენ მუშა ხალხისთვის მეტ ბარგათ და საზარალოთ მივგაჩნია რო-გორც უფლებიანი მეფე, ისე უუფლებო.

ჩვენი მიზანია – უმეფო წყობილება. მეფის ნაცვლათ ქვეყნის მართვა-გამგებთა უნდა ჩაბარდეს ხალხის მიერ არჩეულ პირთა კრებულს, ხალხის ნდომით აღჭურვილს, რომელნიც ყოველ საქმეს მისი სახელთ და მისი სურვილის თანახმათ გააკეტებენ.

აი, ასეთ წყობილებას, სადაც მეფის ტახტი გაუქმებულია და მთელი მართვა გამგებთა ხალხისაგან არჩეული პირების ხელშია, ეწოდება რეს-პუბლიკანური წყობილება.

III დემოკრატიული რესპუბლიკა და საარჩევნო სისტემა

რესპუბლიკა სხვადასხვანაირია. იმისდა მიხედვით, თუ ვინაა მასში გაბატონებული, არისტოკრატია, ე.ი. მემამულეთა კლასი, ბურჟუაზია, თუ ხალხი, მასსა, რესპუბლიკაც არის არისტოკრატიული, ბურჟუაზიულ-ლიბერალური და დემოკრატიული.

რითაა გამოწვეული ამა თუ იმ კლასის გაბატონება?

პირველ ყოვლისა, რასაკვირველია, ეკონომიური ბატონობით, ე.ი. იმ ეკონომიური ძლიერებით, რომელიც ამა თუ იმ კლასს აქვს მოპოვებული საზოგადოებაში.

ძველ საბერძნეთში მთავარი წოდება მემამულეთა კლასი იყო და მათი „დემოკრატიზმი“ მემამულეთა წრეს არ სცილდებოდა. იქ მონა, უფლებას მოკლებული, სახელმწიფო საქმეებში არავითარ მონაწილეობას არ იღებდა.

თანამედროვე ევროპის სახელმწიფოებში თითქმის ყველგან როგორც მონარქიებში, ისე რესპუბლიკებში ბურჟუაზიული კლასი წარმოადგენს ეკონომიურათ ყველაზე ძლიერს და ამიტომ, პოლიტიკურათ გაბატონებულია.

ამ ფაქტის შეცვლა ჩვენ დღესდღეობით მაინც არ შეგვიძლია.

მათი ეკონომიური ბატონობის დაცემა – მომავალი სოციალისტური რევოლუციის საქმეა.

დღეს კი ჩვენ წინ პოლიტიკური რევოლუცია წარმოებს და ამის შედეგათ ახალ პოლიტიკურ წყობილების დამყარებაა გამხდარი მორიგ საკითხათ.

გაბატონებულ კლასებს ძალიან უყვართ თავის უპირატესობანი კანონით გაამაგრონ და ასე დემოკრატიისგან უზრუნველყოფილი გახადონ, ე.ი. ეკონომიურ ბატონობას, პოლიტიკური პრივილეგიებიც დაუმატონ და ამით თავისი ძალა და გავლენა გააორკეცონ.

თუ პირველ ბატონობას დღეს კიდევ არა ეშველება რა, მეორის გაუქმება ჩვენს ხელთ არის. დღევანდელმა პოლიტიკურმა რევოლუციამ ეს უნდა მოიმოქმედოს.

რა საშუალებით აღწევს ბურჟუაზია თავის მიზანს?

უსამართლო საარჩევნო სისტემით და არა დემოკრატიულ სახელმწიფო ორგანიზაციით. განვიხილოთ ესენი ცალკე.

თუ არჩევნებში მონაწილეობის უფლებას უმთავრესათ მიწისმფლობელობით განვსაზღვრავთ, ცხადია, არჩეული დეპუტატებიც მემამულეთა კლასის წარმომადგენლები იქნებიან და ფეოდალთა ინტერესებს დაიცავენ. ასე იქცეოდა მაგ., მესამე და მეოთხე სახელმწიფო დუმის უმრავლესობა.

მარა დემოკრატია ასეთ წესს ვერ შეურიგდება.

მემამულეთა კლასი, მსხვილი თავად-აზნაურობა გაქრობის გზას ადგია. რევოლუციამ თვითმპყრობელობის დამხობით მათ ეკონომიურ არსებობას კი სამარე გაუთხარა, მან — მიწების კონფისკაცია მორიგ კითხვათ დასვა. მიწის ჩამორთმევით ეს მცონარე და უსარგებლო კლასი გაქრება, ფეოდალიზმი ძირბუდიანათ ამოიფხვრება.

ცხადია, ასეთ პირობებში მათ პოლიტიკურ პრივილეგიებით აღჭურვა ფიქრათაც არავის მოუვა. არისტოკრატიული რესპუბლიკები ძველი საბერძნეთის და რომის იმ ხანას გადაყვა, რომელსაც მონობის ხანა ეწოდება. დღეს უკვე ასეთი კლასის ბატონობას არსად ადგილი არა აქვს და არც რუსეთში ექნება.

სამაგიეროთ დღევანდელმა კაპიტალისტურმა ცხოვრებამ მემამულეთა ნაცვლათ ბურჟუაზიული კლასები წამოაყენა. ბურჟუაზია თუმცა პირველი მებრძოლი იყო ოდესღაც ძმობის, თანასწორობის, თავისუფლებისთვის, მარა ადამიანს იგიც ქონებით აფასებს და არა ადამიანობით. ამიტომ პოლიტიკურ უფლებებს იგი ანიჭებს შეძლებას, ქონებას, შემოსავალს და არა მოქალაქეს. მისი სანატრელი საარჩევნო უფლებაც ცენზიანი არჩევნებია. ვისაც ქონება აქვს, ის ირჩევს, ვისაც არა, მას სახელმწიფოს წყობილების არაფერი არ უნდა ეკითხებოდეს. ასეთია მისი დევიზი, ამით იგი თავიდან იშორებს ყველაზე საშიშ მტერს — მუშათა კლასს, რომელსაც ისტორიამ მისი მესაფლავის როლი დააკისრა. დანარჩენ კლასების და ჯგუფების მას არ ეშინია.

მუშათა კლასის უფლებას კი ყოველგვარი შეზღუდვა ამცირებს.

მიეცით არჩევნების უფლება ქონების პატრონთ, პროლეტართა კლასი გარიყული დარჩება. მას ქონება არა აქვს. მოსთხოვეთ ერთი წლის ცხოვრების ვადა იმ ადგილში, სადაც კენჭისყრა ხდება და მუშათა დიდი ნაწილი — მუდამ სამუშაოს საძებრათ მოსიარულე, აქაც უფლებაყრილი შეიქნება. ერთი სიტყვით, ყოველი ზღუდე — მისთვის ბორკილია.

ცხადია, თუ ასეთი ზღუდე დარჩა რუსეთის მომავალ რესპუბლიკაში, მაშინ დეპუტატთა კრებულში, ე.ი. პარლამენტში უმთავრესათ მხოლოდ

შეძლებული ბურჟუაზიის წარმომადგენლები მოხვდებიან და ამით თვით რესპუბლიკა – ბურჟუაზიულ-ლიბერალური იქნება. მუშათა კლასს იქ ან სულ არ ეყოლება წარმომადგენლები, ან ძალიან მცირე და უმნიშვნელო.

აი, ამიტომ მუშათა კლასის პარტია, სოციალ-დემოკრატია, გადაჭრით წინააღმდეგა საარჩევნო უფლების ყოველგვარი შეზღუდვის. რევოლუცია ხალხმა, დემოკრატამ მოახდინა. და საარჩევნო სისტემაც უნდა დემოკრატიული იქნეს, ე.ი. არჩევნების უფლება უკლებლივ მთელ ხალხს მიენიჭოს. მხოლოდ ისეთ წყობილებას, სადაც ხალხი, მთელი მასა არის წყარო და სათავე ყოველივე უფლების, სადაც მისი ყოველი წევრი თანასწორი უფლებით არის აღჭურვილი, მხოლოდ ისეთ წყობილებას ეწოდება დემოკრატიული.

სოციალ-დემოკრატიული პარტია, როგორც წარმომადგენელი ყველაზე უფრო დემოკრატიული კლასის – პროლეტარიატის საუკეთესო და თავდადებული დამცველია დემოკრატიის ინტერესების. ამიტომ იგი მომხრეა **ხალხის თვითმპყრობელობისა**, ე.ი. ისეთი წყობილების, სადაც ყოველივე მხოლოდ და მხოლოდ ხალხის თავისუფლათ გამოთქმულ ნება-სურვილზე იქნება დამოკიდებული.

ამ მიზნით **სოციალ-დემოკრატიული პარტია თხოულობს, რომ არჩევნები მოხდეს საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მიეცეს ყველა სრულწლოვან (20 წლის) მოქალაქეს განურჩევლათ სქესისა, ეროვნებისა და სარწმუნოებისა.**

მხოლოდ ასეთ პირობებში შეუძლია ხალხს თავის სასურველი კანდიდატები აირჩიოს და მართვა-გამგეობა თავის სანდო პირებს ჩააბაროს. მხოლოდ ასეთ არჩევნებს ეწოდება დემოკრატიული და ეს უნდა დააკანონოს დამფუძნებელმა კრებამ.

IV ერთპალატიანი რესპუბლიკა

მარტო სახალხო არჩევნების შემოღება არ კმარა დემოკრატიის ინტერესების დასაცველათ. ამ მიზნის მისაღწევათ საჭიროა თვით სახელმწიფო წყობილებაში ისეთი სისტემის წესი იქნეს დაწესებული, რომელიც ხალხისთვის უფრო ხელსაყრელია.

აქედან ჩვენ წინაშე სდგება საკითხი სახელმწიფოს ორგანიზაციის, რაიც ძირითად კანონებში უნდა იქნეს აღნუსხული და დამტკიცებული.

ამ ძირითად კანონების კრებულს ეწოდება კონსტიტუცია, როგორი უნდა იყოს კონსტიტუცია დემოკრატიულ რესპუბლიკაში?

ყოველ სახელმწიფო ორგანიზაციას სამი ძირითადი მოვალეობა აქვს. პირველი და უმთავრესია მიმდინარე კანონების გამოცემა, სახელმწიფო შემოსავალ-გასავალის დამტკიცება და სხვ. რისთვისაც უნდა დაარსდეს განსაკუთრებული საკანონმდებლო ორგანო. მეორეთ საჭიროა კანონების და სხვა დადგენილებების სისრულეში მოყვანა, ცხოვრებაში გატარება. ეს ევალეობა აღმასრულებელ ძალას. მესამეა – კანონის დამრღვევთა განსჯა და სამართლის აღდგენა. ეს მოვალეობა სამოსამართლო ძალას აქვს დაკისრებული.

ამნაირათ საჭიროა სამი ორგანო: კანონმდებელი, აღმასრულებელი და სასამართლო. ამ სამი ნაწილისაგან შესდგება ყოველი სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა.

როგორ უნდა მოეწყოს ეს სამი ორგანო, ე.ი. ძალა კანონმდებელი, აღმასრულებელი და სასამართლო? რა გვარი იქნება მათი ორგანიზაცია?

ამის პასუხი უნდა მოგვცეს დამფუძნებელმა კრებამ, რომელიც სპეციალურათ ამისთვის იკრება.

დამფუძნებელი კრება მხოლოდ ამ ერთხელ იქნება. შემდეგ კი დაგვრჩება მუდმივი ორგანიზაციები, რომელთაც ის შემიიღებს, ე.ი. კონსტიტუცია, რომელსაც ის შეიმუშავებს.

სახელმწიფო დაწესებულებების სიავ-კარგე ამ კონსტიტუციის სიავ-კარგეზეა დამოკიდებული.

ამიტომ, იგი ჩვენგან ორკეცი ყურადღების ღირსია. პირველი კითხვაა: ვინ უნდა იყოს კანონმდებელი რესპუბლიკის დროს?

რესპუბლიკანურ წყობილებაში ბევრნაირ საკანონმდებლო წესებს შეხვდებით. საფრანგეთში და ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მაგ., კანონის გამოსაცემათ ორი პალატა არსებობს: ზედა და ქვედა. ქვედა პალატას ეწოდება პარლამენტი, ამერიკაში კონგრესი, ზედას – სენატი. ქვედა პალატაში სხედან ხალხის მიერ პირდაპირი, საყოველთაო, თანასწორი და ფარული კენჭისყრით არჩეული დეპუტატები. ზედა პალატაში კი ადგილობრივ თვითმართველობისაგან, [ამერიკაში შტატებისაგან] გამოგზავნილი დეპუტატები. ამნაირათ ზედა პალატის არჩევნები ორსართულიანია,

ე.ი. არადემოკრატიული. ამიტომ, თვით ეს ზედა პალატა უმთავრესათ შეძლებულ კლასთა წარმომადგენელია. დემოკრატია კი მასში ცოტა ან სრულიად არავითარი გავლენა არ აქვს. პარლამენტიდან კანონი, – პროექტი ჯერ ამ ზედა პალატაში, ანუ სენატში, გადადის და თუ მანაც მოიწონა, მაშინ იგი რესპუბლიკის პრეზიდენტს წარედგინება დასამტკიცებლათ. თუ ერთმა ამათგანმა კანონი უარყო, იგი ძალაში ვერ შევა და კანონათ ვერ იქცევა.

ამრიგათ, კანონს აქ სამი საფეხური აქვს გასავლელი; რის გამოც, იგი იცხრილება და ბოლოს ხალხისთვის სრულიად გამოუსადეგარი ან პირდაპირ მავნებელი ხდება. მკითხველი ადვილათ დაინახავს, რომ კანონების გამოცემის წესი აქ ისეთივეა, როგორც შეზღუდულ მონარქიაში, სადაც სახელმწიფოს სათავეში მეფე უდგას. განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ მეფის ადგილი აქ პრეზიდენტებს უჭირავს. ამნაირათ ასეთ რესპუბლიკაში ორი დაწესებულებაა ზედმეტი ხალხის ინტერესებისათვის: ზედა პალატა და პრეზიდენტი.

განვიხილოთ ესენი თვითიუღათ.

ქვედა პალატაში, ანუ პარლამენტში, ხალხის წარმომადგენლებია არჩეული, ე.ი. ისეთი პირები, რომელნიც ხალხის ინტერესებს საუკეთესოთ გამოხატავენ, რამდენადაც კი ეს დღევანდელ პირობებში შესაძლებელია.

ხოლო საჭიროა კიდევ მის ზევით მეორე პალატის წამოსკუპება და თუ იქ იგივე წარმომადგენლები იქნებიან, რაც ქვედა პალატაში, მათი არსებობა სრული უაზრობა და წყლის ნაყვა იქნება. ამიტომ, ეს არსად ასე არ ხდება.

პირიქით, ზედა პალატაში ყოველთვის სხედან შეძლებული კლასების წარმომადგენლები. ინგლისში ლორდები, ე.ი. მსხვილი მემამულეები მეფისაგან დანიშნულნი, საფრანგეთში სენატორები, რომელნიც არჩეულ არიან ნახევრათ-ბიუროკრატიულ თვითმართველობისაგან და ამიტომ, უფრო გაბატონებულ კლასების ინტერესების დამცველათ გამოდიან, ჩრდილო ამერიკის შეერთებულ შტატებში სენატის წევრთ შტატების პარლამენტარების უმრავლესობა ბურჟუაზიის წარმომადგენლების ხელშია, სენატში ისინი თავიანთ მომხრეებს გზავნიან.

ამბობენ, ზედა პალატა საჭიროა იმისთვის, რომ ქვედა პალატას შეცდომები გაუსწოროს, მის ნაუცვათეე გადაწყვეტილებაში მეტი დაკვირვება და სიფრთხილე შეიტანოს, ერთი სიტყვით, დინჯი და მოფიქრებული მუ-

შაობა აწარმოვოსო. მარა, ეს მხოლოდ გულუბრყვილოთა მოსატყუებელი საკენკია.

ნამდვილათ კი ჩვენ ვიცით, რომ ეს სიდინჯე და მოფიქრება მხოლოდ მაშინ ჩნდება, როცა მუშათა და გლეხთა სასარგებლო კანონების გაჩერება, უარყოფა ანდა თუ ეს შესაძლებელია, გაუარესება და დაგვიანებაა საჭირო გაბატონებულ კლასებისთვის.

ზედა პალატა პროგრესიულ კანონმდებლობის ტორმოზია.

როცა კითხვა პრივილეგიურ კლასების დაცვას ეხება, ის მას სიხარულით და საჩქაროთი იღებს.

ხოლო მუშათა სოციალურ კანონმდებლობას კი კრიჭაში უდგება.

სამუშაო დღე, მუშების დაზღვევა, პროგრესიულ შემოსავლისდაგვარად განაწილებულ გადასახადების შემოღება ქონებაზე, მიწის ღალის შეძვირება და სხვ. ასეთი ყოველთვის ადინჯებს და აფიქრებს ამ პატივცემულ გვამთ.

ზედა პალატა ყოველ სოციალურ კანონმდებლობის მტერია.

იგი ეწინააღმდეგება დემოკრატიულ პრინციპს. იგი მხოლოდ ხარჯს ითხოვს და საქმეს აფუჭებს. ორპალატიან რესპუბლიკას დემოკრატიული რესპუბლიკა ვერ დაერქმევა.

ამიტომ, ჩვენ უარყოფთ ორპალატიან სისტემას და მოვითხოვთ ერთ პალატას, ე.ი. ერთ საკანონმდებლო პარლამენტს, საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული ხმის მიცემით არჩეულს.

V რესპუბლიკა უპრეზიდენტო

რა გვაქვს საწინააღმდეგო არჩეულ პრეზიდენტის? განა იგი აუცილებელი არ არის? გაიკვირვებს მკითხველი.

ვნახოთ. პრეზიდენტის უფლება წარმოსდგება მეფის უფლებიდან. იქ, სადაც მეფის ტახტი გაუქმებულია, ე.ი. მართვა-გამგეობის უფლება მემკვიდრეობით მაშინდენ შვილზე აღარ გადადის, მეფის მოვალეობას პრეზიდენტი ასრულებს. იგი არჩეული მეფეა.

მას ირჩევს ზოგან პირდაპირ ხალხი, ზოგან საკანონმდებლო საკრებულო, ირჩევს განსაზღვრული ვადით, საფრანგეთში – 7 წლით, ამერიკის შტატებში – 4-ით. მისი უფლებები და მოვალეობები მეტ-ნაკლებია, ზოგან დიდია, ზოგან – მცირე, ისე როგორც მეფის. აღვნიშნოთ ზოგიერთი მათგანი: პირველ ყოვლისა, პრეზიდენტი ამტკიცებს კანონებს და ამით მონა-

წილე ხდება საკანონმდებლო მუშაობის. მის ნებადაურთველად ვერც ერთი კანონი ძალაში ვერ შევა. და იგი სარგებლობს კიდევ ამ უფლებით და ნშირათ დამტკიცებაზე უარს ამბობს. აი, მაგალითათ, ამერიკის შტატებს დემოკრატიულ რესპუბლიკას უწოდებენ, ზოგიერთ ბურჟუაზიულ მწერლებს იგი ზეცამდე აყავთ ქებით და ბევრში მართლაც საქები არის, მაგრამ პრეზიდენტის უფლებები კი მოიკოჭლებს. მისოდენი უფლებები ზოგიერთ ევროპის მირონცხებულ მეფესაც კი არ მოეპოვება. და აი, შედეგები ამის: მარტო ერთმა პრეზიდენტმა გროვეს კლიველენდმა* 8 წლის განმავლობაში [იგი ორჯერ იყო პრეზიდენტად] 301 კანონპროექტი, ე.ი. ბილი უარყო, ხალხის წარმომადგენლებისაგან მოწონებული. კონსტიტუციის ძალით პრეზიდენტისაგან დაწუნებულმა კანონპროექტმა შემდეგ ორი მესამედი ხმა უნდა მიიღოს ორივე პალატაში, ე.ი. კონგრესში და სენატში, რომ კანონათ იქცეს. ეს კი იშვიათი მოვლენაა. კლიველენდის მიერ უარყოფილ 301 კანონპროექტში არც ერთი არ ქცეულა ამ გზით კანონათ.

რამდენი შრომა, ენერგია, დრო და ხარჯი დაიკარგა ამ კანონპროექტების შემუშავებაზე და პრეზიდენტმა ერთის კალმის მოსმით გააქარწყლა და განა შეიძლება ასეთი პრეზიდენტის ყოლა დემოკრატიულ რუსეთში?

გავკვეთ ქვევით. პრეზიდენტის ხელშია აღმასრულებელი ძალა. იგი ნიშნავს მინისტრებს, რომელნიც ზოგან, როგორც, მაგ., ამერიკის შტატებში მხოლოდ მის წინაშე არიან პასუხისმგებელი, ზოგან კი, მაგ., საფრანგეთში, პარლამენტის წინაშე, სწორედ ისე, როგორც მონარქიულ სახელმწიფოშია. შემდეგ პრეზიდენტის ხელშია ჯარი. იგი ნიშნავს ჯარის უფროსებს და რასაკვირველია, ამ ადგილებს თავის ერთგულთ აძლევს, რომ ჯარი ყოველ შემთხვევისთვის თავის სრულ მორჩილებაში იყოლიოს. ის არის წარმომადგენელი რესპუბლიკის უცხო სახელმწიფოებთან ურთიერთობაში, იგი აცხადებს ომს და კრავს ზავს, იგი მეთაურობს საიდუმლო დიპლომატიას. თავისთავათ ცხადია, ყველა ამ კითხვებში იგი რამდენიმეთ ყველგან შეზღუდულია, ისე როგორც მეფე. ბოლოს და ბოლოს განსხვავება მასა და მეფეს შორის მხოლოდ ისაა, რომ მეფის უფლება მუდმივია, მეკვიდრეობითია, პრეზიდენტის კი ვადიანი, დროებითი. მეფე „ღვთისგან რჩეულია“, პრეზიდენტი კი ხალხისგან.

---

* იგულისხმება ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი გროვერ კლიველენდი (1885-1889 წწ., 1893-1897 წწ.). (რედ.)

ამ უკანასკნელ გარემოებაში კი იფარება ერთგვარი საშიშროება ხალხისათვის. პრეზიდენტი, ასე ვთქვათ, ხალხისაგან ნდობით აღჭურვილია და მისი სახელით ლაპარაკობს. განა არ შეუძლია ამ ნდობას დაეყრდნოს და ძალაუფლების სამუდამო შენარჩუნება მოინდომოს?

მაგალითი ასეთი სურვილისა და მისი განხორციელებისაც არა ერთი იცის ისტორიამ. მაგ., ნაპოლეონ მესამემ 1848 წლის რევოლუციის შემდეგ პრეზიდენტობა მიიღო ხალხისაგან. სულ მცირე ხნის შემდეგ კი ხალხის სახელით კონტრრევოლუცია მოახდინა, ჯარის შემწეობით დეპუტატთა პალატა გარეკა და თავი იმპერატორათ გამოაცხადა. საფრანგეთის ხალხმა სრული ოცი წელიწადი ატარა ამ პატარა დესპოტის მძიმე უღელი და მხოლოდ საშინელი ომის და ხელახალი რევოლუციის შემდეგ მოახერხა ამ ძალათ ტახტზე წამოსკუპებული მეფის იქიდან ჩამოგდება. ეს მოხდა 1871 წელს. და მას აქეთ საფრანგეთში რესპუბლიკანური წყობილება დამკვიდრდა. განა სასურველი იქნება, რომ ჩვენც ასეთი შეცთომა გავიმეოროთ, და რომელიმე ავანტიურისტი თავზე დავისვათ?

მარა ხომ შეიძლება პრეზიდენტი უფლებას მოკლებული იყოს, როგორც ინგლისის მეფე, და მართვა-გამგეობის საქმეში არ ერეოდეს? თეორეტიულათ, რასაკვირველია, შეიძლება. პრაქტიკულათ კი ასეთ პრეზიდენტობას არავითარი აზრი არ ექნება.

ანდა რისთვის უნდა მოვახდინოთ არჩევნები, გავწიოთ ავტაცია, დავკარგოთ დრო და ენერგია? მხოლოდ იმისათვის, რომ ერთ ადამიანს საპატრიო და კარგი ჯამაგირიანი ადგილი მოვუპოვოთ?

არა პრეზიდენტი სრულიად ზედმეტია, უარეს შემთხვევაში იგი ხალხის უფლებას ორათ გაყოფს და ხალხის არჩევნებით ზურგამაგრებული, ამავე ხალხს ბატონათ მოვევლინება. ამით იზარალებს, რასაკვირველია, პირველ ყოვლისა, მდაბიო, უღარიბესი ნაწილი საზოგადოებისა. გაბატონებულნი და „ძლიერნი ამა ქვეყნისანი“, რომელნიც მეფის გარშემოც ითბობდნენ ხელს, მის გარშემოც ადვილათ მოიკალათებენ; მათ ათასგვარი საშუალება მოეპოვებათ მის გულის მოსაგებათ და თავის ნება-სურვილზე დასამორჩილებლათ. საუკეთესო შემთხვევაში კი იგი ზედმეტ ხარჯებს გამოიწვევს, მისი პარადები, სასახლეები, მეჯლისები და სხვ. ხალხის ჯიბეს დააწვევა ტვირთათ.

ცხადია, პრეზიდენტი გამოადგება ბურჟუაზიას და არა მუშათა კლასს, არა ფართე დემოკრატიულ საზოგადოებას.

მარა შეიძლება უამისოთ რესპუბლიკის არსებობა?

სულ იოლათ. აი, მაგალითები. შვეიცარიის რესპუბლიკას პრეზიდენტი არა ყავს, მარა ამით არაფერი არ დაშავებია. მის მაგივრობას იქ ფედერალური საბჭოს (ჩვენებური სამინისტროა 7 კაცისაგან შემდგარი) თავმჯდომარე ასრულებს, რომელსაც საბჭო თითო წლის ვადით ირჩევს თავის წრიდან. ეს თავმჯდომარე მხოლოდ საბჭოს კრების ხელმძღვანელია და ამიტომ, არავითარი განსაკუთრებული უფლებები და მოვალეობები არ აძევს.

მართვა-გამგეობის საქმეებს საერთოთ მთელი საბჭო უძღვება. მეორე მაგალითი დღევანდელი რუსეთია. დღეს ჩვენ არც მეფე გვყავს და არც პრეზიდენტი. არის მხოლოდ დროებითი მთავრობა სამინისტროს სახით, რომელსაც ერთი მინისტრთაგანი თავმჯდომარეობს. ქვეყნის მართვა-გამგეობისათვის ეს სრულიათ საკმარისია მიუხედავათ იმისა, რომ ჩვენში დღეს გარეთ ომისა და შიგნით მოუწყობლობის გამო მდგომარეობა მეტათ რთული და დახლართულია. ცხადია, თუ დღეს, ამ გადამავალ ხანაში არაა საჭირო პრეზიდენტი, შემდეგში, როცა ცხოვრება ნორმალურ კალაპოტში ჩადგება, მით უმეტეს, აღარ დაგვჭირდება ის.

ამიტომ, ჩვენ ამ თავითვე უნდა დავავალოთ ჩვენ დეპუტატებს, რომელთაც დამფუძნებელ კრებაში გავგზავნით, რომ რუსეთის ძირითად კანონებში პრეზიდენტს ადგილი არ ექნეს.

ჩვენ ვვინდა რესპუბლიკა უპრეზიდენტო.

VI პარლამენტი • რეფერენდუმი • ინიციატივა

როგორი უნდა იყოს საკანონმდებლო ორგანიზაცია?

რაც შეიძლება მარტივი და სადა. ყველაზე უკეთესი და სწორია ხალხის *პირდაპირი მონაწილეობა* კანონმდებლობაში, ე.ი. კანონის შემუშავებასა და გამოცემაში. ასეთი წესი განხორციელებულია შვეიცარიის ზოგიერთ კანტონებში (პროვინციებში). ამ კანტონებში დაახლოვებით 20-30 ათასი მცხოვრებია. წელიწადში ერთხელ ეს ხალხი იყრის თავს და ადგენს საჭირო კანონებს. ირჩევს მთავრობის მოხელეებს და სხვ. კრება მოედანზე ხდება. და საცა უფროსები კანონმდებლობენ, მოზრდილი თაობა ზევით მაღლობზე დამსხდარი უყურებს და გამოცდილებას იძენს. ამას ეწოდება *პირდაპირი კანონმდებლობა* და ასეთი წესი ყველაზე უფრო დე-

მოკრატულია. ის ხალხის სურვილს და ნებას ყველაზე უფრო სწორათ და უტყუარად გამოხატავს.

მარა თვალუწვდენელ რუსეთში, სადაც მრავალი ხალხი ცხოვრობს, ეს ყოვლად შეუძლებელია. ერთათ ერთი საშუალება კანონმდებლობასა და ჩვენში არის წარმომადგენლების (დეპუტატების) საშუალებით კანონმდებლობა. ამ შემთხვევაში ხალხი თვითონ პირადათ არ სარგებლობს უზენაესი უფლებით, არამედ ანდობს მას თავის არჩეულ დეპუტატებს, ე.ი. პარლამენტს, რომელიც მისი ნებით და სახელით მოქმედებს.

ამნაირათ ჩვენ, სოციალ-დემოკრატები, ვამბობთ, რომ **კანონმდებლობის უფლება უნდა მიეცეს ხალხის არჩეულ დეპუტატებს, რომელნიც შეადგენენ ერთ პალატას ან ერთ პარლამენტს.**

ამ ერთ პარლამენტში იქნებიან, ერთათ თავმოყრილი წარმომადგენლები ყველა კუთხის და გუბერნიის, ე.ი. მთელი რუსეთის და ამიტომ მათ სიტყვას დიდი მნიშვნელობა და გავლენა ექნება.

ჩვენ, სოციალ-დემოკრატები, ვერ დავმალავთ ხალხისაგან იმ გარემოებას, რომ არჩეული ხალხი, როგორი საარჩევნო წესიც უნდა შემოვიდოთ, მაინც ვერ იქნება **უნაკლულო** გამომხატველი ხალხის ნამდვილი ნება-სურვილის.

არჩეული ყოველთვის განირჩევა ამრჩეველთაგან. წინდაწინ გათვალისწინება ყოველივე საკითხის, რომელიც ცხოვრებაში წარმოდგება, შეუძლებელია. ცხადია, შეუძლებელია არჩეული პირისთვის წინდაწინვე თავის აზრის დაბარება. ამ ნაკლს ავსებს პარტიათა არსებობა. პარტიას აქვს განსაზღვრული პროგრამა და მისი წევრნი ამ პროგრამის მიხედვით მოქმედებენ. მათ თვით პარტია უწევს კონტროლს და ხელმძღვანელობს. ამ მხრით ყოველთვის უმჯობესია არჩევა პარტიალ კაცის, ვინემ უპარტიოსი, რომელიც სხვის წინაშე პასუხისმგებელი არ არის.

მარა მარტო ეს არ კმარა და ხალხს საშუალება უნდა ექნეს თავის არჩეულ დეპუტატებს თვალყური ადევნოს და საჭიროების დროს პასუხი მოსთხოვოს. ამით ის მას ნებას არ მისცემს დავალებულ გზიდან გადაუხვიოს და ხალხის ინტერესებს უღალატოს.

საჭიროა პირდაპირი კონტროლი ამრჩეველების არჩეულებზე.

თუ დეპუტატების ხელშეუხებლობა დაირღვა, იგი კანონმდებელ ძალათ არ გამოდგება, მაშინ მისი ბედი გამომძიებლის და პროკურორის ხელში

იქნება. ამით შეედლებათ ხალხის არჩეულთ ბრალი დასდონ, დაატუსაღონ და ასე ხალხის საქმეს ზიანი მოუტანონ.

ამიტომ დეპუტატების ხელშეუხებლობის პრინციპი სავსებით დაცული უნდა იქნეს. დეპუტატის სამართალში მიცემა შეუძლია მხოლოდ თვითონ პარლამენტს. რა გზით შეიძლება ამის განხორციელება?

ხალხს კი კონტროლის გასაწევით სხვა საშუალება უნდა მიეცეს. ერთი ასეთი საშუალებათაგანია მოკლევადიანი პარლამენტი. ყოველ ორ წელში პარლამენტი უნდა ხელახლა აირჩეს. აქ, დეპუტატი წარსდგება თავის არჩეულების წინაშე და თავის მოქმედებაში პასუხს აგებს. თუ ხალხის სასარგებლოთ არ უმოქმედნია – მას, ცხადია, ხელახლათ აღარ აირჩევენ. თუ პარლამენტი დიდი ხნის ვადით, მაგ., 4-5 წლით იქნა არჩეული, დეპუტატს შეუძლია, თუ სვინიდის გადაუდგა, ხალხს დიდი ზიანი მიაყენოს.

ამიტომ, ჩვენ გვინდა პარლამენტი ორი წლის ვადით არჩეული. ნაკლებ ვადით არჩევა რომ შემოვიღოთ, მაგ., ყოველწლიური, იმ შემთხვევაში უმეტესი დრო საარჩევნო აგიტაციას და კენჭისყრას მოუნდება, საკანონმდებლოთ კი ნაკლები დარჩება. ხალხისთვის არც ესაა გამოსადეგი.

შემდეგ პარლამენტი უნდა იქნეს ერთათ ერთი საკანონმდებლო დაწესებულება, რომლის გადაწყვეტილებას არავითარი დამტკიცება არ ესაჭიროება. ხოლო მისი დადგენილებები სისრულეში მოყავს სამინისტროს, რომელიც მის წინაშე პასუხისმგებელია. ამავე სამინისტროს ევალება კანონპროექტების შემუშავება და დასამტკიცებლათ პარლამენტისათვის წარდგენა. ამრიგათ, პარლამენტი უზენაესი ძალა-უფლებით აღჭურვილი დაწესებულებაა, რომელიც მთელი ხალხის და სახელმწიფოს სახელით მოქმედებს და ლაპარაკობს.

მის ხელშია ყველა მიმდინარე საქმეების გადაწყვეტა.

ზოგიერთ საბედისწერო და უმნიშვნელოვანეს კითხვების გადასაჭრელათ, როგორც, მაგ., ომის გამოცხადებაა, აუცილებელია, *ამასთანავე* მიღებულ იქნას ხალხისათვის პირდაპირი შეკითხვაა, ე.ი. რეფერენდუმი.

რეფერენდუმი იმაში მდგომარეობს, რომ დასმულ კითხვაზე ყველა სრულწლოვანი მოქალაქე აძლევს თავის პასუხს. მაგ., ავიღოთ ომი. ისმება კითხვა: გამოეცხადოს თუ არა ომი გერმანიას? თვითიული მოქალაქე ამაზე უპასუხებს ან „ჰო“-ს, ან „არა“-ს. სხვაგვარი პასუხი შეუძლებელია. შემდეგ ხმებს დათვლიან და რასაც უმეტესი ნაწილი გადაჭრის, ცხოვრებაში

ის იქნება გატარებული. შვეიცარიაში, რომელიც პატარა რესპუბლიკაა, ასეთი უფლება აქვს ხალხს და იგი საკმაოდ ხშირათავე სარგებლობს ამ უფლებით. თუ მცხოვრებთა 30 000 მოისურვებს, ნაციონალური საბჭო ვალდებულია ყოველი კითხვა ხალხს გადასცეს პირდაპირი კენჭისყრით, რეფერენდუმით გადასაწყვეტათ.

რუსეთი მეტად დიდი და მრავალრიცხოვანია, მარა **უბთავრებს** კითხვებში ასეთი უფლების განხორციელება აქაც შეიძლება. ამიტომ, კონსტიტუციაში ეს უფლებაც უნდა იქნეს აღიარებული.

კანონმდებლობის ხალხის სურვილის თანახმად წასაყვანათ, საჭიროა, აგრეთვე, ხალხს ექნეს ინიციატივის, ე.ი. თაოსნობის უფლება. ინიციატივა გამოიხატება შემდეგში: ყოველ მოქალაქეს უფლება აქვს კანონპროექტი შემუშავოს ამა თუ იმ საკითხზე და თუ მას ვთქვამთ 100 000 კაცი ან რამდენიც იქნება დადგენილი ხელს მოუწერს, პარლამენტი ვალდებული იქნება ეს კანონპროექტი განიხილოს და მასზე თავისი პასუხი გამოსთქვას.

თუ მცხოვრებთა განსაზღვრული ნაწილი, ვთქვამთ, 200 ან 300 ათასი კაცი მოითხოვს, კანონპროექტი შეიძლება ხალხს გადაეცეს რეფერენდუმის საშუალებით გადასაწყვეტათ... მხოლოდ ასეთ პირობების შემოღებით შეიძლება სახელმწიფო წყობილებას ნამდვილი დემოკრატიული ხასიათი მიეცეს და ხალხის ინტერესები დაცულ იქნეს...

VII ადგილობრივი პარლამენტები

რუსეთი დიდი და ვრცელი ქვეყანაა. მას დედამიწის მეექვსედი ნაწილი უჭირავს. ამ უსაზღვრო სივრცეზე მრავალი ერი და ტომი ცხოვრობს, თვითეულ მათგანს აქვს თავის ისტორია, ხასიათ-ზნე-ჩვეულება, კულტურა, ენა და სხვ. ამას გარდა, სხვადასხვა კუთხეები ამ ვეებერთელა ქვეყნისა დიდათ განირჩევიან ერთი მეორისაგან ადგილობრივ ეკონომიურ ცხოვრების პირობებით და მდგომარეობით: ციმბირი, კავკასია, მცირე რუსეთი, შიდა – ანუ დიდი რუსეთი, ფინლანდია, ბალტიის მხარე და სხვ. ყველა ამ განსაკუთრებული კუთხეების და აქ მცხოვრები ერების საჭიროებათა დაკმაყოფილება, მათი განსაკუთრებულ პირობებთან შეთანხმებულათ მოქმედება აუცილებლათ თხოულობს ამ ადგილებში საოლქო და ეროვნულ პარლამენტების დაარსებას, რომელიც არჩეული იქნება ყველა ადგილობრივ

მცხოვრებთაგან განურჩევლათ სქესისა და ეროვნებისა თანასწორი, ფარული და პირდაპირი ხმის მიცემით და პროპორციონალური წარმომადგენლობით.

ამ პარლამენტების მოვალეობა იქნება ადგილობრივი საჭიროებათა მოწესრიგება. ხოლო მის კომპეტენციას, ე.ი. უფლებებს დაწვრილებით განსაზღვრავს სრულიად რუსეთის დამფუძნებელი კრება.

რუსეთის ძირითად კანონებში ე.ი. კონსტიტუციაში ამ ადგილობრივ პარლამენტების ფარგლებში, მათი სამოქმედო ასპარეზი ყველგან ერთგვარი არ იქნება, ამიტომ მისი წინასწარ განსაზღვრა ყველასთვის შეუძლებელია... უნდა აღინიშნოს მხოლოდ, რომ ამ პარლამენტებს დაევალა ეროვნულ კულტურის, ენის დაცვა და ადგილობრივ წარმოების განვითარებისათვის ხელის შეწყობა და სხვ. მას უნდა ეყოლოს თავის აღმასრულებელი ორგანო, რომელიც ადგილობრივ პარლამენტის ყველა დადგენილებებს ცხოვრებაში გაატარებს. მას დაევალება აგრეთვე ცენტრალური მთავრობის ყველა დადგენილებათა სისრულეში მოყვანა, რისთვისაც მის განკარგულებაში იქნება ადგილობრივი ადმინისტრაცია და მოხელეები.

ამნაირათ ადგილობრივი პარლამენტი, ასე ვთქვათ, ცენტრალურ სრულიად რუსეთის პარლამენტის ადგილობრივი განყოფილებაა, მისი დამხმარე, მისი საქმის ადგილობრივ გამგრძელებელი. ყველა ძირითადი და პირობითი კითხვები სახელმწიფოს მთლიანობის, მის ეკონომიკურ და პოლიციურ განვითარების, კანონმდებლობა სოციალური და ადმინისტრაციული, დაწესება სამოქალაქო და სისხლის სამართლისა, სავაჭრო კანონების უცხო სახელმწიფოებთან კავშირის დაჭერა, საზღვრების დაცვა და სხვ. დაევალება სრულიად რუსეთის პარლამენტს და მის სამინისტროს.

ამნაირათ, *კანონმდებელი დაწესებულება, მართვა-გამგეობის უზენაესი უფლებით აღჭურვილი – ეს პარლამენტი, ე.ი. ხალხის არჩეული დეპუტატების კრებული. საერთო სახელმწიფო საქმეებს განაგებს სრულიად რუსეთის პარლამენტი, ადგილობრივ საქმეებს – კი ადგილობრივი. პირველს ირჩევს მთელი რუსეთის ყველა სრულწლოვანი მცხოვრები, მეორეს კი – ადგილობრივი მცხოვრებნი, რომელთაც ის განსაკუთრებით ემსახურება.*

VIII აღმასრულებელი ძალა, მეფე და პრეზიდენტი. უპასუხისმგებლო სამინისტრო

გადავიდეთ ახლა აღმასრულებელ ძალთა ორგანიციის საკითხზე. ყოველ დადგენილებას, კანონს, შესაფერი აღმასრულებელი ესაჭიროება. ძველ რუსეთშიაც ზოგიერთი, განსაკუთრებით სამოქალაქო კანონი მეცნიერების უკანასკნელი სიტყვის თანახმად იყო შემუშავებული, მარა მისი ასრულება მეფისაგან დაყენებულ ბიუროკრატებს ევალებოდა და ეს უკანასკნელი კი მხოლოდ მის გადაუკუღმართებას ემსახურებოდენ, წაღმა დაწერილს, უკუღმა კითხულობდენ და ასე ხალხის მაგიერ მხოლოდ თავისიანთ ექომაგებოდენ. ცხადია, აღმასრულებელ ძალის შედგენა არც ისე უმნიშვნელო საქმეა.

თითქმის ყველა დღემდე არსებულ სახელმწიფოებში აღმასრულებელი ძალა ეკუთვნის: 1. მეფეს ან პრეზიდენტს, 2. სამინისტროს და 3. ადგილობრივ დაწესებულებებს.

როგორია ჩვენი შეხედულება ამ დაწესებულებებზე?

პირველი და უმთავრესია, რასაკვირველია, უმაღლესი ამასრულებელი ძალა. ეს კარგათ ესმით გაბატონებულ კლასებს და უპასუხისმგებლო მეფეთა დამქაშებს.

მონარქიულ წყობილებაში უზენაესი აღმასრულებელი ძალა ეკუთვნის მეფეს, კაროლს; ამ რიგათ, იგი კანონმდებლობაში მონაწილეობის გარდა, ასრულების ხელმძღვანელობასაც კისრულობს და ამით თავის საკუთარ ძალას და მნიშვნელობას აორკეცებს.

სახელმწიფო ორგანიზაცია იძულებით პრინციპზეა აშენებული. იგი თავის დადგენილებებს ცხოვრებაში *ძალით* ატარებს, თუ ნებით ვერ განახორციელა. ამაშია მისი განსხვავება სხვა თავისუფალ ორგანიზაციებისგან, მაგ., პარტიების, კავშირების და სხვათაგან. ძალით რაიმეს გატარება კი თხოულობს, რომ სახელმწიფოს ხელში იყოს ჯარი, მას მორჩილებდეს ადმინისტრაცია, პოლიცია და სხვ.

და რაკი აღმასრულებელი ძალა მეფის ხელშია, ეს ძალადობის ორგანიზაციებიც მას ექვემდებარება. იგი ნიშნავს მინისტრებს, მოხელეებს, მოსამართლეებს, ჯარის უფროსებს და სხვ. ეს მას საშუალებას აძლევს ხალხის ინტერესებს ყურადღება ნაკლებად მიაქციოს და მას თავის ნებასურვილი თავზე მოახვიოს.

ინგლისის ხალხი, როგორც წინათ მოვიხსენიეთ, 7 საუკუნე ებრძოდა თავის მირონცხებულს, რომ უკანასკნელისთვის ეს უფლებები ჩამოერთმია და მისთვის მხოლოდ მეფის წოდება დაეტოვებია. ამიტომ, ინგლისში ასეთი თქმულება: „მეფე – მეფობს, პარლამენტი განაგებს“.

რესპუბლიკურ წყობილებაში აღმასრულებელი ძალა პრეზიდენტის განკარგულებაშია და ეს მასაც ისეთივე უფლებით მოსავს, როგორც მეფეს მონარქიაში. ეს ერთი მთავარი მიზეზია იმის, რომ ჩვენ წინააღმდეგი ვართ როგორც მეფის, ისე პრეზიდენტისაც.

ხალხის ინტერესები თითქმის თანაბრათ დაინაგრება როგორც ერთის, ისე მეორის ხელში.

მეფე-პრეზიდენტებს შემდეგ აღმასრულებელი ძალა ეკუთვნის მინისტრებს.

თუ სახალხო წარმომადგენლობა, ე.ი. პარლამენტი, რაიმე უფლებით არ არის აღჭურვილი რომ მათი დამორჩილება და თავის ნებაზე წაყვანა შეეძლოს, აღმასრულებელი ძალა ყოველთვის ხალხის წინააღმდეგ თვითმცრობელურობით მიმართულ იქნება.

თუ, მაგ., მეფე ნიშნავს მინისტრებს და უკანასკნელნი მის წინაშე არიან პასუხისმგებელნი და არა ხალხის წარმომადგენლების წინაშე, ეჭვი არაა, უკანასკნელნი თავის მოქმედებაში დამოკიდებულნი იქნებიან მის ნება-სურვილზე და მხოლოდ იმ მცირედი ჯგუფის ინტერესებს ემსახურებიან, რომელნიც სასახლეს გარშემო ახვევია და რომელსაც კამარილია ეწოდება. ეს მაღალი არისტოკრატიის და მსხვილ ფინანსურ ბობოლგების უპასუხისმგებლო ბატონობაა და მეფის ნახევრათ-თვითმცრობელობა პოლიტიკური ფორმაა ამათი ბატონობის.

ხალხის წარმომადგენლობას ამ შემთხვევაში მეორე ხარისხოვანი ადგილი უჭირავს. იგი შეზღუდულია კანონმდებლობაში მეფის სურვილით, და სრულიად უძლურია დაკანონებულის ასრულებაში. ყოველი მოხელე, ამიტომ, თავს ხალხის ბატონათ გრძნობს და მის ზურგზე მალაყს გადადის.

მარა მარტო მონარქიებშიც არ ვხვდებით უპასუხისმგებლო მინისტრებს, რესპუბლიკური წყოფილებაც ზოგიერთგან არ უშლის ხელს ასეთ წესების არსებობას. მაგ., ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებში. აქ, პრეზიდენტი თვითონ ნიშნავს მინისტრებს, რომელიც მხოლოდ მის წინაშე არიან პასუხისმგებელნი... ცხადია, ასეთ პირობებში რესპუბლიკა არაფრით

ჩამოუვარდება მონარქიას. ორივე ბიუროკრატიულია და მოხელეთა ზნობრივ გახრწნილების ბუდეთ არის გადაქცეული. ამერიკის მოხელეთა გათახსირება ამ მხრით რუსეთის ძველი რეჟიმის მსახურთ არ ჩამოუვარდება. ერთგვარი მიზეზები ქმნის ერთგვარ შედეგებს.

IX პარლამენტარიზმი

ბურჟუაზიულმა აზროვნებამ ბოროტების წინააღმდეგ მხოლოდ ერთი საშუალება იცის – ესაა პასუხისმგებელი სამინისტროს სისტემა, ანუ პარლამენტარიზმი.

რაში მდგომარეობს ეს სისტემა?

სამინისტროს ნიშნავს მეფე ან პრეზიდენტი, მარა იგი პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე. ასეთი სამინისტრო მანამდე ასრულებს თავის მოვალეობას, სანამ მას პარლამენტის უბრაველსობა მხარს უჭერს და ნდობას უცხადებს. თუ ეს ნდობა დაკარგა, მეფის ან პრეზიდენტის არჩევანი შეზღუდულია. იგი იძულებულია სამინისტრო ისეთ პირთაგან შეადგინოს, რომელიც პარლამენტში უმრავლესობის თანაგრძობას მოიპოვებენ. ჩვეულებრივთ ასეთ შემთხვევაში ნიშნავენ ერთ პირს – პრემიერს, რომელიც შემდეგ თვით ირჩევს დანარჩენ ამხანაგებს და ადგენს კაბინეტს.

ამნაირათ, პარლამენტს საშუალება ეძლევა სამინისტრო რამდენიმეთ მაინც მორჩილებაში იყოლიოს და თავის ნება ასრულებიოს.

ასეთ წყობილებას ეწოდება პარლამენტარიზმი, ე.ი. პარლამენტის მეთაურობა.

ასეთი წესი არსებობს, მაგ., საფრანგეთში და ზოგიერთ პატარა მონარქიულ სახელმწიფოებში.

ცხადია, პარლამენტარიზმი ბევრათ უმჯობესია უპასუხისმგებლო სამინისტროს სისტემაზე, სადაც სამინისტრო დეპუტატების უნდობლობას ხშირათ ბუზათაც არ იმჩნევს და მაინც თავისას განაგრძობს.

მარა პასუხისმგებელი სამინისტროც ვერ არის სრულიად უნაკლებლო და დემოკრატიის შესაფერი.

პირველი ის, რომ იგი უეჭველათ გულისხმობს მეფის ან პრეზიდენტის, ე.ი. უსარგებლო და მავნე თანამდებობას.

მეორეც ის, რომ ამ შემთხვევაში პარლამენტი იმორჩილებს მინისტრებს არაპირდაპირი გზით, უნდობლობის გამოცხადებით, კანონპროექტის უა-

რყოფით და სხვ. ერთი სიტყვით, საკანონმდებლო მუშაობის შეფერხებით. შემდეგ მინისტრების გადაყენებისას – იგი უმწეოთ დგას და უცდის ახლების დანიშვნას, რომ იგიც უარყოს, თუ არ მოეწონება. ჯგუფურ და პირადულ პოლიტიკას, ამა თუ იმ მინისტრის სახელის გატეხას და ასე მთელი კაბინეტის დაცემას და სხვ. ამ სისტემის დროს ნოყიერი ნიადაგი ეძლევა.

ზოგიერთ პოლიტიკურ მოღვაწეთ ეს სპეციალურ ხელობათ აქვთ გადაქცეული, მაგ., საფრანგეთში კლემანსო ცნობილია, როგორც მინისტრების ჩამომგდები. ამას გარდა სამინისტროს ყოველთვის აქვს საშუალება პარლამენტს უნდობლობა გამოუცხადოს არ დააცალოს. ამისათვის მოთხოვნს პრეზიდენტის ან მეფისაგან პარლამენტის დათხოვნას და ხელახალ არჩევნების დანიშნავს, რომლის დროსაც სახელმწიფო მოხელეების საშუალებით ცდილობს ხალხს ძალა დაატანოს და თავის მომხრე დეპუტატები აარჩევინოს.

ამნიართ, აქ, სამინისტრო სავსებით პარლამენტზე დამორჩილებული არაა. იგი ბევრ რამეში სრულ დამოუკიდებლობასაც იჩენს და ხშირათ თვით ხალხის წარმომადგენლებს იმორჩილებს.

საერთაშორისო დიპლომატიურ მიწერ-მოწერას, ფარულ ხელშეკრულებებს, იგი პარლამენტის დაუკითხავათ აწარმოებს და სხვ. ერთი სიტყვით, მას ბევრი საშუალება აქვს ხალხის წარმომადგენლებთან და ხალხის ინტერესების წინააღმდეგ სამოქმედო.

და ეს იმიტომ რომ სისტემა სამინისტროს **დანიშნის** აქაც დაცულია და პარლამენტს მხოლოდ **არაპირდაპირი** გავლენა აქვს მის შემადგენლობაზე. მას შორიდან მოვლა სჭირდება სამინისტროს დასამორჩილებლათ. ეს მაღალ კლასებს საშუალებას აძლევს მართვა-გამგეობაზე თავის გავლენა გააძლიეროს და ხალხის, ფართო მასის, ინტერესები დაჩაგრონ, ხალხის არჩევნების ძალა გააბათილონ.

ამიტომ პარლამენტარიაზმი ბურჟუაზიის მოთხოვნელებაა, მისი ბატონობის პოლიტიკური ფორმაა.

ლიბერალები, პროგრესისტები და სხვ. ბურჟუაზიული პარტიები ამით სავსებით კმაყოფილდებიან.

მარა დემოკრატიის ინტერესებისთვის ეს საკმარისი არ არის.

XI არჩეული სამინისტრო და დემოკრატია

ჩვენ ვართ მომხრე ხალხის და მისი არჩეული პარლამენტის სრულ უფლებიანობის. მინისტრების ზევიდან დანიშნვა კი მათ უფლებებს ზღუდავს და ამცირებს. იგი ხალხს ართმევს თავის ხელუხლებელ უფლებას, თავის საქმის წაყვანაზე პირდაპირი გავლენა იქონიოს.

ამიტომ ჩვენ უარვყოფთ მინისტრთა **დანიშვნის სისტემას**, სულ ერთია, პასუხისმგებელი იქნება იგი, თუ უპასუხისმგებლო.

სოციალ-დემოკრატია, როგორც დამცველი ხალხის ინტერესების, აყენებს სულ სხვა პრინციპს. ესაა **პრინციპი** მინისტრის **არჩევის**.

ჩვენ გვინდა სამინისტრო თვითონ პარლამენტისგან არჩეული და მის წინაშე პასუხისმგებელი...

როგორც საკანონმდებლო, ისე აღმასრულებელი ძალის უზენაესი მატარებელი ასეთ პირობებში თვით პარლამენტია და იმის საშუალებით მთელი ხალხი.

პარლამენტის ხელშია საკითხი ომის და ზავის, იგი აწარმოებს საგარეო პოლიტიკას, მას ექვემდებარება შეიარაღებული ძალა და სარდლები, რომელთაც მის ნებადართველათ ვერავინ გამოიწვევს* იგი ნიშნავს მოხელეებს, ერთი სიტყვით. ასრულებს იმას, რასაც მონარქიაში მეფე აკეთებდა. იგი აძლევს აგრეთვე შესაფერ დირექტივებს თავის არჩეულ მინისტრებს, ისმენს მათგან ხანგამოშვებით, სისტემატიურათ, მაგ., ყოველ 6 თვეში ერთხელ, მოხსენებებს მართვა-გამგეობის შესახებ შეაქვს საჭირო შესწორებები მათ მუშაობაში და სხვ.

მცირედ უთანხმოების დროს ასეთ არჩეულ პირების გადაყენებას საჭიროება სულაც არ მოითხოვს. საკმარისია, სამინისტრომ დირექტივები ყურადიღოს და შემდეგ სისრულეში მოყვანას შეეცადოს. გამოცვლა მათი აუცილებელი შეიქმნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პრინციპიალური წინააღმდეგობა აღმოჩნდა პარლამენტებსა და სამინისტროს შორის.

---

* მაგ., შვეიცარიაში სამინისტროს შეუძლია, თუ ნაციონალური საბჭო [პარლამენტი] არ მუშაობს და ამ დროს საჭიროებამ მოითხოვა, თავის განკარგულებით გამოიწვიოს 2000-მდე ჯარისკაცი და ისიც მხოლოდ ორი კვირის ვადით, უნდა დაუყოვნებლივ პარლამენტი მოიწვიოს და ნებართვა ითხოვოს.

ამრიგათ, კანონმდებლობა და საერთოთ მართვა-გამგეობაც ნორმალურათ და ხელშეუშლელათ ივლის. სამინისტროსაც უფრო მტკიცე ნიადაგი ექნება. ასეთი სამინისტრო უფრო აღმასრულებელი კომისია, ვინემ ევროპიული სახელმწიფოთა სამინისტრო.

დასკვნა: ცენტრალური მთავრობა შესდგება პარლამენტისგან, ე.ი. ხალხის მიერ არჩეულ დებუტატთა კრებულისგან, რომელიც თავის მხრივ ირჩევს აღმასრულებელ ორგანოს – სამინისტროს. ერთი მინისტრთაგან თავმჯდომარეთ ითვლება, მარა მას არავითარი უპირატესობა არ აქვს, გარდა თავმჯდომარეობისა.

ცხადია, ასეთ სამინისტროს გამოცვლა ყოველთვის შეუძლია. მარა კიდევ რომ არ გადააყენონ, მისი არსებობის ვადა თვით პარლამენტის არსების ვადას, ე.ი. 2 წელიწადს ვერ გადასცილდება. ორი წლის შემდეგ ახალი პარლამენტი შესდგება და იგი თავის სამინისტროს აირჩევს.

შვეიცარიაში, სადაც ასეთი სისტემა განხორციელებული, არსებობს კიდევ ერთი საყურადღებო წესი. თავმჯდომარე ირჩევა მხოლოდ ერთი წლის ვადით. მეორე წელიწადს ამავე პირის არჩევა თავმჯდომარეთ აკრძალულია. მიზეზი ამის ცხადია. ერთი და იგივე პირის არჩევა ყოველწლიურათ ადვილათ შეაჩვევდა თავმჯდომარეს პრეზიდენტის უფლებისკენ ხელის წაპოტინებას, ე.ი. ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას.

ამიტომ, შვეიცარიის ეს წესი ამ შემთხვევაში სავსებით სწორი და დემოკრატიულია.

ასეთია, მოკლეთ, ცენტრალური აღმასრულებელი ძალის ორგანიზაცია დემოკრატიული წყობილებაში.

XII ადგილობრივი თვითმმართველობა

ვინ უნდა იყოს ცენტრალური მთავრობის განკარგულებათა აღმასრულებელი ადგილობრივ?

ეს კითხვა არც ისე უბრალო და უმნიშვნელოა. მინისტრები შორსაა, ადგილობრივ ხალხთან კი პირდაპირი დამოკიდებულება იმათ აქვთ, ვინც ამათ ბრძანებას და მოწერილობას ასრულებს. ძველი რეჟიმის დროს ასეთები იყვნენ გუბერნატორები, მაზრის უფროსები, ბოქაულები და სხვ. მსხვილი და წვრილი მოხელეები, მალლიდან, მთავრობიდან, დანიშნული და მათზე დამოკიდებულნი. ამიტომ ისინი უფროსთა წინაშე წელში ოთხათ

იკვავებიან, თავის ხელქვეითთ კი ცის რისხვით ევლინებოდნენ. ხალხზე ხომ ძველ ფეოდალავით ბატონობდენ და მას თავის საწველ ფურათ იხ-ლიდენ.

ცხადია, ახალ წყობილებაში ასეთი წესები ვერ დარჩება. ხალხი ერთათ ერთი ბატონ-პატრონია სახელმწიფოსი, იგია უმაღლესი მბრძანებელი და მსაჯული. და ის უნდა იყოს ბატონ-პატრონი ადგილობრივ აღმასრულებელ ორგანოებშიაც.

როგორ შეიძლება ეს?

იმავე საშუალებით, რომლის მეოხებითაც ცენტრალური მთავრობა – ხალხზე დამოკიდებული, ე.ი. არჩევნებით.

ამიტომ ჩვენ ვთხოვლობთ, რომ ადგილობრივი დაწესებულებები, გუბერნიის, მაზრის, საბუქაულოსი და სხვ., რომელნიც მართვა-გამგეობის ორგანოებათ ითვლებიან, და მთავრობის განკარგულებით ცხოვრებაში გატარება აქეთ დაკისრებული, ხალხისგან არჩეული და მისი ნდობით აღჭურვილი იყოს, ისე როგორც ცენტრალური დაწესებულებები.

თვითმპყრობილობის დროს ადგილობრივ მრავალი ერთი მეორის მოქიშპე და განკერძოვებული ორგანოები იყო, რადაც ხალხის ცხოვრებაში დიდი არევ-დარევა შექონდა. ჩვენის აზრით, ადგილობრივ სრულიად საკმარისია *ერთი* დაწესებულების არსებობა, თვითმართველობის ქალაქებში და ერობის სოფლებში, რომელნიც საყოველთაო თანასწორი, პირდაპირი და ფარული კენჭისყრით იქნება არჩეული.

თავის მოქმედების ფარგლებში ამ ორგანოების მდგომარეობა ისეთივე *დამოუკიდებელი უნდა იყოს* როგორც ცენტრალური მთავრობის. *მისი მთავარი კონტროლი და გამსწორებელი მხოლოდ ხალხია, კანონი და გამსწორებელი მხოლოდ ხალხი, კანონი და სამართალი.* სხვა ძალას უფლება არა აქვს მის მუშაობაში ხელი აფათუროს.

ამას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს მუშათა კლასისათვის და საზოგადოთ მცხოვრებთა ღარიბი ნაწილისათვის.

ცენტრალურ მთავრობაში, რომელიც მთელი რუსეთის წარმომადგენელია, ეჭვი არაა, გაბატონებული ბურჟუაზიული კლასი იქნება.

ადგილობრივ თვითმართველობაში კი ყოველგან არა. იქ, სადაც მუშათა ცენტრია, ე.ი. ქარხანა-ფაბრიკები მუშაობს, იქ სადაც დემოკრატია შეგნებულათ ეწევა თავის მუშაობას, ასეთი თვითმართველობები ამ დემოკრატის ხელში ჩავარდება, წარმომადგენლების უმრავლესობა მათი იქნება.

მთავრობის ზეგავლენას შეუძლია მათ დემოკრატიულ მოღვაწეობას და დადგენილებებს ფრთა შეაკვეციოს აკრძალვა დაადვას და ასე მოწინავე დემოკრატი ჩამორჩენილ ნაწილებს გაუთანასწოროს, რაც ხალხისათვის საზარელია. ამიტომ ჩვენ ასეთ ზეგავლენის წინააღმდეგი ვართ. ცენტრალური მთავრობა თავის მოვალეობას ასრულებს, ადგილობრივი – თავისას. მათი ფუნქციები (საკეთებელი საქმეები) და მოვალეობები კანონით განსაზღვრულია. თუ თვითმმართველობა კანონს გადავა – ამის გამსწორებელია თვით კანონი და სამართალი. მაღალ ადმინისტრაციის კი ასეთ როლს ვერ მივანიჭებთ, მათ ზედამხედველობის უფლებას ვერ მივცემთ.

თვითმმართველობა თავის ფარგლებში ნამდვილი სახელმწიფოა სახელმწიფოში.

მას ევალება, ერთი მხრით, მოკრება გადასახადების, შენახვა და ხელმძღვანელობა პოლიციის, დაცვა წესიერების და მშვიდობიანობის, მეორე მხრით, მისი ვალია ზრუნვა ადგილობრივ კულტურულ და ეკონომიურ საჭიროებაზე, როგორც შკოლა სახალხო, საშუალო და უმაღლესი სახალხო სწავლა-განათლება, ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების გახსნა, ხალხის ჯანმთელობაზე ზრუნვა, მეორვეობის განვითარებისათვის ხელის შეწყობა, ჭაობების გაშრობა, სარწყავ არხების გაყვანა, მთების და ხიდების გაკეთება, საცდელი მინდვრების დაარსება, მუშათა ყოფა-ცხოვრების გაუმჯობესება და სხვადასხვა. ერთი სიტყვით, მისი მოქმედება ადგილობრივ ისეთივეა, როგორც მოქმედება ცენტრალურ მთავრობისა სახელმწიფოში.

ის თავის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლათ აწერს გადასახადს მცხოვრებთ, რომელნიც მის განკარგულებაში გადადის.

ცხადია, ადგილობრივი მცხოვრებლები, განსაკუთრებით მუშა და ღარიბ-გლეხობა დაინტერესებულია ამ დაწესებულების თავის ხელში ჩაგდებისა და ადგილობრივ კულტურულ ეკონომიკურ საქმეების თავის მოთხოვნილებათა მიხედვით წამართვაში.

ამიტომ, იგი ყველაზე უფრო მედგარი დამცველია სოციალ-დემოკრატიის მოთხოვნილების, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა დამოუკიდებელი იყოს.

ასეთ პირობებში ყველა მოხელეები თვით ხალხზე იქნებიან დამოკიდებული და მასზე ბატონომის მაგიერ მის ნამდვილ მსახურთ გადაიქცევიან.

აი, ამ გზით განხორციელდა მთელ ***სახელმწიფოში ხალხის თვითმპყრობელობა.***

XIII სასამართლო

დაგვრჩა კიდევ ერთი დარგი სახელმწიფო ძალაუფლების. ესაა სასამართლო.

„ქმნა მართლისა ხესა შეიქმნს ხმელსა ნელლათა“, ასეთია ბრძნული თქმულება. ჩვენ ძველ სასამართლოებს კი ასეთ სასწაულ მოქმედებას ვერ დავწამებთ. ისინი უფრო საღი და უდანაშაულო ადამიანის ციხეში ჩამოხმობას ემსახურებოდნენ.

ამ სფეროშიაც, ამიტომ უნდა ძირითადი ცვლილებები მოხდეს. სასამართლოს მთავარი მიზანი არსებულ კანონიერების დაცვაა, რისთვისაც ის მის დამრღვეველთ სჯის და ასე სამართალს ადადგენს. მისი სიმართლე – ეს კანონის სიმართლეა. თუ კანონი მრუდდა მისი განაჩემიც სწორი ვერ იქნება. მარა შეიძლება კანონი რიგიანი იყოს, განაჩენი კი ურიგო, თუ სასამართლოს ორგანიზაცია უვარგისია, თუ იგი გარეშე გავლენას და კარნახს ემორჩილება.

კანონის გამოცემა – პოლიტიკურ პარტიათა ბრძოლის შედეგია, სასამართლო კი ასეთ ბრძოლის გარეშე უნდა იდგეს, იგი, ასე ვთქვათ, ობიექტური, მიუდგომელი მსჯავრის დამდებია იმ ფარგლებს შიგნით, რაც პოლიტიკურ ბრძოლის შედეგმა დააკანონა. მიკერძოებას ცალმხრიობას სასამართლოში ადგილი არ უნდა დაურჩეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი პოლიტიკურ პარტიათა და ჯგუფთა იარაღთა გადაიქცევა და საერთო ნდობას ვერ დაიმსახურებს. ასეთი იყო ძველი სასამართლო, რომელიც ყველაფერში მთავრობის განკარგულებას ემორჩილებოდა და მის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთ სდევნიდა. ვინ არ იცის, რომ ზშირათ მოსამართლენი უკვე დაწერილის განაჩენით მიდიოდნენ სასამართლოში და საქმის გარჩევა მხოლოდ ხალხის თვალის ასახვევით ხდებოდა.

რა გასაკვირველია, რომ ასეთ სასამართლოს საზოგადოება მტრულათ უცქეროდა და ყოველთვის ბრალდებულის მისი კლანჭებიდან განთავისუფლებას ცდილობდა. ამრიგათ წარმოებდა ბრძოლა საზოგადოებისა სასამართლოების წინააღმდეგ, რასაც ორივე მხრივ სასამართლო იდეის დამცირება მოჰქონდა შედეგათ. მოსამართლე მოწმეს არ ენდობოდა და მოწმე მოსამართლეს.

და აი, ასეთ გახრწნას სასამართლოსი და სამართლის გრძნობისა საზოგადოებაში ამიერიდან უნდა ბოლო მოეღოს.

მართალია, კლასობრივ სახელმწიფოში, სრული განთავისუფლება სასამართლოსი კლასთა ბრძოლის გავლენისგან შეუძლებელია. გაბატონებული კლასები ყოველთვის მოახერხებენ მას თავისი აზრი, შეხედულებები მოახვიონ. მით უმეტეს, რომ თვით მოსამართლენი იმავე ბურჟუაზ საზოგადოების შვილი არიან, ბურჟუაზ მეცნიერებით აღჭურვილნი. მარა, ყოველ შემთხვევაში, უნდა ვეცადოთ, იგი, რამდენათაც კი შეიძლება, თავისუფალი და მიუდგომელი გავხადოთ.

პირველათ ყოვლისა, ის უნდა თავისუფალი იყოს მთავრობის გავლენისგან. ამ მიზნით ჩვენ ვთხოვლობთ **დამოუკიდებელ სასამართლოს**. რომ მოსამართლეს სვინდისზე მთავრობას ძალდატანების საშუალება წაერთვას, მას უფლება არ უნდა მიეცეს მოსამართლის დანიშვნა-გადაყენებისა.

პირიქით, საჭიროა, მოსამართლე მასზე დამოუკიდებელი იყოს და ხალხთან დაახლოებული, მისი მისწრაფებების მცოდნე, და გამომხატველი, ამიტომ იგი უნდა იქნეს არჩეული და ხელშეუხებელი. მხოლოდ ბოროტმოქმედების ჩადენისთვის თვით სასამართლოს შეუძლია იგი პასუხისგებაში მისცეს და სამსახურიდან გადააყენოს.

სამართალი ერთია, ამიტომ მოსამართლეს ერთი უნდა იყოს ყველა წოდების და კლასისათვის. სასამართლო წოდებრივი (გლეხთა სასამართლო) და განსაკუთრებული უნდა გაუქმებულ იქნეს.

კანონი მშრალი და განყენებულია, ცხოვრება კი კონკრეტული და მრავალფეროვანი. მსაჯული უნდა კანონების მცოდნე იყოს, ე.ი. სპეციალისტი თავის საქმეში, ისე, როგორც ექიმი, ინჟინერი და სხვა თავის ხელობაში. მარა სპეციალისტები შეიძლება არ იყოს დაახლოებული მცოდნე ადგილობრივ ცხოვრების, ზნე-ჩვეულების, სულიერი განწყობილების. სასამართლოსთვის კი განსაკუთრებით სისხლის სამართლის საქმეში ამ უკანასკნელს დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ადამიანს ვსჯით მისი ბოროტებისთვის, ე.ი. საზოგადოებისთვის ვნების მოტანისთვის. მარა ბოროტმოქმედება შეიძლება იყოს ან შემთხვევითი, ან ზნე-ჩვეულებით, ან ადამიანის ბოროტი თვისებით გამოწვეული. თვითეულ შემთხვევაში სიმართლე მოითხოვს დამნაშავეს სხვა და სხვანაირათ მოვექცეთ. კანონი კი ასეთ გარჩევას არ აძლევს. საზოგადოების მიზანია ბოროტი გაასწოროს, გაუსწორებელი კი თავიდან მოიშოროს. კანონს სხვა

საზოგადოებრივი აქტის, თვითმკითხველ ბოროტმოქმედებას თავისი განსაკუთრებული სასჯელი მიუჩინოს. ამით იგი ცხოვრების მრავალფეროვნებას ვერ ფარავს. და ამ მხრით შესწორებას საჭიროებს.

ასეთ შესწორებას მივალწევთ *ნაფიც მსაჯულთა* შემოღებით. ეს უკანასკნელი დგება ყველა სრულწლოვან მცხოვრებთაგან, განურჩევლათ მისი განათლების და სპეციალობისა. ნაფიც მსაჯულთა მონაწილეობა საქმეში ორნაირია. დაბალ სასამართლოებში, მაგ., მომრიგებელ მსაჯულთან, რომელიც მცირე საქმეებს არჩევს, ორი მოქალაქე ინიშნება განაჩენის გამოტანაში მონაწილეობის მისაღებათ. გერმანიაში ასეთ სასამართლოს ეწოდება „მოფენების“ სასამართლო. ზის ერთი მომრიგებელი მოსამართლე, იურისტი, კანონების მცოდნე, და ორი მოქალაქე, მცხოვრებთაგან არჩეული; საერთოთ ყველა ხმის უმეტესობით წყვეტენ დამნაშავეა თუ არა ბრალდებული და რამდენათ. შემდეგ იფიციალური მოსამართლე – შესაფერ რეზოლუციას სწერს – ე. ი. განაჩენს ასაბუთებს.

მაღალ სასამართლოებში, სადაც მსხვილი ბოროტმოქმედებანი ირჩევა, საზოგადოების მიერ თავის წრიდან არჩეული ნაფიცი მსაჯულები 12 ან მეტი, ცალკე სხედან, 3 ოფიციალური მოსამართლენი კი – ცალკე. ნაფიცი მსაჯულები უსმენენ მოწმეებს, ბრალმდებელს, დამცველს და სწვეტენ ერთს. დამნაშავეა თუ – არა? და თუ დამნაშავეა, ღირსია სასჯელის შემსუბუქების, თუ – არა? ამით თავდება მათი მოვალეობა. შემდეგ იფიციალური საოლქო სასამართლო ანთავისუფლებს ან შესაფერ სასჯელს უწყვეტს ბრალდებულს ნაფიც მსაჯულთა განაჩენის თანახმად.

ამნაირათ მოსამართლეები კანონით ხელმძღვანელობენ. ნაფიცი მსაჯულები და მოფენები კი თავის საზოგადოებრივი ინსტიტუტებით, თავის სვინდისით და შეხედულობით, როგორც სვინდისი გაუჭრისთ, ისე გადაწყვეტენ. მათ შეუძლიათ დანაშაულის ჩადენა აღიარონ, მარა სასჯელისგან გაათავისუფლონ, თუ სვინდისით ამას საჭიროდ დაინახვენ, თუ კაცი, მაგ., უბელური შემთხვევით ჩავარდნილია ბოროტებაში და სხვ. აქ უმაღლესი მსჯავრი მათ უკუთენით. ნაფიც მსაჯულთა დაწესებულება სვინდისის სასამართლოა, ეს საზოგადოების ხმის მოსმენაა.

ამით ხალხს საშუალება ეძლევა ბოროტმოქმედებას ებრძოლოს, ზოლო უდანაშაულო პირი სასჯელს გადაარჩინოს, უნებლიეთი შეცდომა აპატივოს, ბოროტი ადამიანი კი მკაცრათ დასაჯოს. ერთი სიტყვით, ის „მართალი სამართალი ქმნას“, რომელიც ხმელ ხესაც კი ანელლებს.

ამიტომ, *სოციალ-დემოკრატია თხოულობს შემოღებულ იქნას არჩეული დამოკიდებელთა სასამართლო და ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი.*

სამართალი რომ ხალხისთვის მისაწდომი და გასაგები იქნებოს, იგი უნდა წარმოებდეს მცხოვრებთათვის გასაგებ ენაზე. *სამშობლო ენის შემოღება სასამართლოში*, ამიტომ *ერთი მთავარი მოთხოვნა იქნება სოციალდემოკრატიისა.*

და ბოლოს, სასამართლო უნდა იყოს სწორი და სწრაფი. საქმის გაჭიანურება და მისი დაუსრულებლად დევნა მუშა ხალხს არ შეუძლია. დამნაშავეს დიდი ხნით ბრალდების წაუყენებლად ციხეში დამწყვედვა, ეს წინდაწინვე მისი დასჯაა, ეს პიროვნების ხელშეუხებლობის სრული გაუქმებაა. ინგლისში, სადაც პიროვნების თავისუფლება განვითარებულია, ასეთი წესი არსებობს: ყოველ დატუსაღებულს უფლება აქვს მოითხოვოს 24 საათში მოსამართლეს წარუდგინონ და ბრალდება წამოუყენონ ან გაანთავისუფლონ.

ასეთი წესი იქნეს შემოღებული ჩვენშიაც.

სასამართლოს გარეშე არავის აქვს უფლება მოქალაქის განსჯის და განაჩენის გამოტანის; ადმინისტრაციის მიერ მოქალაქის დაჭერა, ციხეში ჩასმა-გადასახლება და დაჯარიმება უნდა სავსებით გაუქმებულ იქნეს, როგორც თვითნებობა და უსამართლობა, როგორც იარაღი დამონების და დამორჩილების.

მხოლოდ ასეთ პირობებში შეიძლება ადამიანის უდანაშაულოთ დასჯა თავიდან ავიცილოთ და სასამართლო გაბატონებულ კლასების ხელში მუშათა კლასის საწინააღმდეგო იარაღით არ გადავაქციოთ.

XIV დემოკრატიული რესპუბლიკა და სოციალიზმი

ჩვენ განვიხილეთ მოკლეთ აგებულება დემოკრატიულ წყობილების, ე.ი. დემოკრატიულ რესპუბლიკის.

ასეთ წყობილების მთავარი მიზანი და დანიშნულებაა, ერთი მხრით, უზრუნველყოს ხალხის თავისუფლება, მათი პიროვნების ხელშეუხებლობა, და მეორე მხრით, ხელი შეწყონ მუშათა კლასის ნივთიერ და გონებრივ მდგომარეობის გაუმჯობესებას: ხელფასის, 8 საათის სამუშაო დღის, დაზღვევის და სხვ. კანონების შემოღებით. ყველა ამის განხორციელება დამოკიდებულია იმაზე, თუ ვის ავირჩევთ და გავავაზავებთ პარლამენტში

კანონების გამოსაცემათ. ამ წიგნაკში კი ჩვენ შევეცადეთ მხოლოდ დაგვე-
სურათებია მკითხველისთვის ისეთი წყობილება, რომელიც ხალხს ხელს
არ შეუშლის ღირსეული წარმომადგენლების არჩევაში და ამ არჩეულებს
– ხალხის სასარგებლო კანონების გამოცემაში.

მარა გადამეტებულ იმედებს დემოკრატიულ წყობილებაზე ვერ დავა-
მყარებთ. სოციალ-დემოკრატის არ სურს ხალხის მოტყუება და ის დემო-
კრატიულ წყობილებას **სრულ** სამოთხეთ ვერ დაუსახავს მას.

თავისთავად ცხადია, სანამ საზოგადოებაში ეკონომიური უთანასწორობა
არსებობს, სანამ ერთი ნაწილი მდიდარია, მეორე კი ღარიბი, ერთი დაქი-
რავებული, მეორე კი დამქირავებელი, ერთი სიტყვით, სანამ საზოგადოება
ეკონომიურ უსამართლობასა და ადამიანისაგან ადამიანის გაყველფაზეა
აგებული, შეუძლებელია რაიმე სახელმწიფო წყობილება **სრული** და უნ-
აკლო გამომხატველი იქნეს ხალხის ინტერესების. ეკონომიურათ დაჩა-
გრული კლასი ყოველთვის დაჩაგრული იქნება პოლიტიკურათაც. გაბატო-
ნებული კლასები ყოველთვის შესძლებენ მთავრობის მთელი ორგანიზაცია
თავის სასარგებლოთ გამოიყენონ, ხალხის ინტერესები გაამრუდონ, ხალ-
ხის ნება გააუკუღმართონ.

ძლიერისაგან უძლურის მოსყიდვა, მუქარა, დაშინება და სხვ. ჩვეულებ-
ბრივი მოვლენაა. ხშირია, აგრეთვე, სარგებლობა სუსტის, ღარიბის, უცო-
ღინარობით, გაუნათლებლობით და უეცილობით.

ამიტომ, სოციალ-დემოკრატია ამბობს, რომ თვით დემოკრატიული წყო-
ბილებაც ვერ დააკმაყოფილებს **სავსებით** ხალხის ყველა საჭიროებებს, იგიც
ვერ მისცემს ხალხს **სრულ** ბედნიერებას.

დემოკრატიული რესპუბლიკა კარგია მხოლოდ იმით, რომ საშვალებას
აძლევს მშრომელს თავის ინტერესებისათვის იბრძოლოს, და ასეთ ბრძო-
ლას უადვილებს.

ამ მხრით, **დემოკრატიული რესპუბლიკა ყველაზე უმჯობესი პოლიტი-
კური ფორმაა ბურჟუაზიულ წყობილებაში მუშათა კლასისთვის.**

მარა სოციალ-დემოკრატია ბურჟუაზიულ საზოგადოების ფარგლებით
არ კმაყოფილდება. მისი საბოლოო მიზანია ადამიანისაგან ადამიანის და-
ჩაგვრა მოსპოს, კერძო საკუთრება გააუქმოს, და პოლიტიკურ თანასწო-
რობასთან ერთად ეკონომიური თანასწორობაც განახორციელოს. ეს შეიძ-
ლება ყველა საწარმო იარაღების საზოგადო საკუთრებათ გამოცხადებით
და საზოგადოებრივ წარმოების მოწყობით. მაშინ გაუქმდება კლასებათ

დაყოფა, აღარ იქნება მდიდარი და ღარიბი. იქნება მხოლოდ საყოველთაო თანასწორობა და ბედნიერება.

ასეთ წყობილებას ეწოდება **სოციალიზმი**.

სოციალ-დემოკრატია დღევანდელ რევოლუციის ხანაში ცდილობს განახორციელოს პრინციპი **პოლიტიკურ თანასწორობის**, ე.ი. თანასწორობის კანონის წინაშე, რისთვისაც მოითხოვს დემოკრატიულ რესპუბლიკის დამყარებას.

მდიდართა მცირერიცხვოვანი ჯგუფი მამინ მუშათა კლასს პოლიტიკური უფლებით ვეღარ დაიმორჩილებს.

დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მუშათა კლასი სავსებით ისარგებლებს სრული თავისუფლებით სიტყვის, კრების, კავშირების, გაფიცვის და ამ საშუალებით მოემზადება მომავალი სოციალისტური წყობილებისათვის.

მხოლოდ შეგნებული, კლასობრივად გათვითცნობიერებული, სოციალ-დემოკრატიულ პარტიებში და პროფესიონალურ კავშირებში შეერთებული პროლეტარიატი შესძლებს ბურჟუაზიული წყობილების საბოლოო დამხობას და ეკონომიკურ თავისუფლების დამყარებას.

ამიტომ დემოკრატიული რესპუბლიკა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიისთვის მხოლოდ მაზლობელი მიზანია და თან, საშუალება საბოლოო მიზნის – სოციალიზმის განსახორციელებლათ.

აი, ამისთვის ვთხოვლობთ ჩვენ დღეს დემოკრატიულ რესპუბლიკის შემოღებას.